(239)1 (239)1

מרואיין: **גמליאל בעבור**

מראיין: אריה כהן

הנושא: **קליטתם של יהודי סוריה ולבנון בארץ** 1999 - 1930

תאריך: 16.11.1998

ש. גמליאל, ספר בבקשה במשפטים אחדים לגבי החיים שלך בדמשק. מתי החלטת או המשפחה החליטה לעלות ארצה ואיך עשיתם את זה?

ת. נולדתי למשפחה סורית גזעית, דמשקאית גזעית, שלא היה לה קשר לא לארץ-ישראל ולא לשום דבר. אחרי מלחמת העולם הראשונה, האבות היו מגויסים לצבא הטורקי, ובבית אפשר להגיד שהיה תוהו ובוהו, ולעיר דמשק היה מזל שהטורקים גירשו בזמנו מהארץ מספר מורים נפלאים, גירשו אותם לדמשק.

ש. היגלו אותם?

ת. כן. אז הוועד הלאומי פתח את העיניים וראה מציאה לפניו, שהמלחמה נגמרת וגייס את המורים לפתוח את בתי הספר בדמשק. בדמשק היה בית ספר תלמוד תורה ובית הספר העברי שהוקם על ידי ארצישראליים. אחר כך נפתח בית ספר "אליאנס" ויצא צמוד להתפרקות בית הספר העברי, כי לא היה יותר כסף והוועד הלאומי היה צריך להחזיק את זה, והוועד הלאומי כבר לא שלח כסף וחודשים המורים כבר לא קיבלו משכורות והיו חיי רעב, וזה היה צריך להיות להרבה נערים ונערות מקום לתזונה, כי האבות עוד לא חזרו מהמלחמה ואצל הרבה יהודים המצב היה קשה.

ש. מתי אתה נולדת?

ת. אני נולדתי בשנת 1912.

ש. זאת אומרת שבתקופת המלחמה היית ילד קטן. אפוא למדת?

ת. בהתחלה כשהייתי קטן נסעתי עם ההורים לביקור במצרים, היו לי שם דודים. וכשחזרנו פרצה המלחמה. אבא גויס. לא היינו עשירים ולא היה לנו כסף.

ש. באיזה מקצוע אבא עסק?

ת. אבא עסק בטווית צמר, במטוויות, ואהב לבלות את רוב שעותיו בקלפים, בבתי קפה. זה לא לזכותו.

ש. המשפחה היתה דתית?

ת. לא דתיה. מסורתית. יש מסורתית - יכול היום להתפלל, התפלל. לא ניתן - אז לא התפלל. אבל היו מאמינים.

ש. אני מבין שהמלחמה עברה...

ת. פתחו את בית הספר וזה היה הצלה, בעיקר הצלה ליתומים, פתחו להם גם חדר אוכל, מטבח לאכילה. התגייסו נשים מהרחוב והם בישלו ארוחות במקום. קנו להם בגדים. משם יצא הניצוץ הראשון של תנועות נוער בעניין ארץ ישראל.

ש. אתה היית ביניהם?

ת. אני לא הייתי יתום.

ש. לא למדת בבית ספר עברי?

ת. בטח שלמדתי. בית הספר העברי סוף סוף אחרי כמה שנים נסגר. המורים במשך שלוש שנים לא קיבלו משכורות, עד שכבר לא היה להם כוח, והם היו אנשים נאמנים שכאלה אין גם עכשיו, עם כל הטוב שיש עכשיו.

ש. הקהילה הדמשקאית, קהילת היהודים לא עזרה להם?

ת. היה מצב מלחמה והיא גם היתה במצב קשה, היו כל כך הרבה חולים ועניים. אנחנו סמכנו על הוועד הלאומי. בתי הספר האלה העמידו אותנו בבת אחת על דרגות הרבה יותר גבוהות משל גילנו, כי בית הספר העברי הקים גם את "מכבי", הם הקימו בית ספר עברי לתפארת, עם אוכל, עם טיפול. לחלק מהילדים סידרו לינה בתוך בית הספר. היו חדרים ליתומים.

ש. כמה יתומים היו שם?

ת. אני יודע שהיו לי ידידים שהייתי הולך להכין אתם את השיעורים כדי שלא יתקשו ולהתקשר אתם שלא יהיו עזובים. כשנגמר בית הספר לא היה להם אפילו בית ללכת אליו.

בית הספר העברי החדיר לא רק את השפה העברית וחינוך בכלל. אלא חשב על תנועות נוער. תנועות נוער בהתחלה היינו "מכבי".

ש. גם אתה היית במכבי?

ת. כמעט שלא.

ש. אפוא כן היית?

ת. אנחנו הקמנו תנועה יותר עממית של "הפועל" ותנועות כאלה. הנוער שלנו המסכן, לא אגיד כללי, כי אני חוטא לאמת, מכבי ארגן אותנו בליווי הלוויות, ליווי חתונות, לבר-מצווה. לכל מקום ולכל מעמד היתה לנו תלבושת מיוחדת, עם מפקדים, עם תזמורת שהולכת קדימה, עם דגל.

ש. ואתה השתתפת בזה?

ת. אני הייתי צעיר וקטן אבל פעיל.

ש. מה היה התפקיד שלך שם?

ת. לכל מופע היה צריך להיות מפקד שהוא צריך לבצע.

ש. במסגרת איזה תנועת נוער היית?

ת. לא קראו לזה מכבי אבל זה היה בעצם מכבי. למה? כי בנו לנו דגל ממשי של מכבי, גדול ויפה, צבעוני, כשהיינו יוצאים הערבים היו מוחאים לנו כף. עשו לנו תלבושות שונות.

ש. הקהילה קנתה לכם את התלבושות?

ת. לא. זה היה ארגון מכבי, כי לקהילה לא היה כסף. למה אני אומר את זה? למשל היינו יוצאים לטיול לאורך העיר דמשק, עם תלבושות, עם תזמורת ועם הנפת דגל "מחנה יהודה". היתה הערצה, של המשטרה, של הערבים, כולם מחאו כף. אז לא ידעו מה זה ציונות, לא ציונות, נגד ובעד.

ש. מי היה אז האחראי על תנועת "מכבי" שם?

ת. בצלאל בצראווי. הוא היה מורה והיה מארגן ענייני ספורט. הוא היה מהמגורשים מארץ-ישראל על ידי הטורקים. הוא מוצאו מהמזרח, מעירק. הבחור הזה לקח על עצמו את התזמורות, תהלוכות, תלבושות ותזמורות. היו לנו תזמורות שהיינו הולכים לכל חתונה אתן, אם היו בעלי יכולת או לא בעלי יכולת. היו מכינים ברכות, נאומים וכו' וכל אדם כיכולתו

וכרצונו תרם. זרם לנו כסף מהרבה צדדים וזה החזיק אותנו. המורים היו כבר בלי משכורות. מי היו המורים? מן המיטב שבמיטב. בצלאל בצראווי, יהודה בורלא שהיה גם סופר וגם מנהל בית הספר. היה אישיות גדולה.

ש. הוא היה מנהל בית הספר העברי בדמשק?

ת. כן.

ש. מי עוד?

ת. בצלאל בצראווי, מבצרת, היה איש הספורט שלנו. בן אדם נפלא. יופי של בחור.

ש. מי עוד היו המורים שם?

ת. אין לי זיכרון כבר. הרבה דברים אני לא זוכר.

ש. מה קרה אתך אחרי אותה תקופה שבה היית במכבי. הגעת כבר לגיל 15.

ת. הייתי בבית הספר העברי. נסגר בית הספר העברי אז פתאום לקחו בנות מ"אליאנס" שהיו בבית הספר העברי והפכו למורות לכיתה. ואני עם כבוד עצמי אמרתי: מה? אני אלמד אצלן? יצאתי לעבודה.

ש. עבדת עם אבא?

ת. לא. אני יצאתי לעבודה והיה לי מזל. הייתי בכלל ילד מיוחד. מה המיוחד? הייתי מצליח בעסקים, בעבודה.

ש. איזה סוג של עבודה?

ת. אתה לא היית מאמין, ולא היית מתאר לעצמך שאתה תעשה את זה עכשיו ולעשות מזה כספים. בתקופה ההיא היה משבר בין אנשי התעשייה הלאומית בכלל, לא היה שיתוף פעולה, לא היו מכסים ביניהם.

ש. על איזה שנים אתה מדבר?

ת. על 1924-25. התעשייה היתה חופשית והיה dumping (דמפינג), שמשמעו להציף את השוק בסחורה במחירים - מי שמוכר יותר בזול קונים את זה. ואני הייתי ילד פלא. הייתי פיקח. ידעתי ביזנס, ידעתי שאבא מיואש אחרי המלחמה והמקצוע שעבד בו לא כל כך הלך, אז יכולת למצוא אותו כל הימים משחק קלפים, משחק שש-בש. אז כולנו, אני והאח השלישי והרביעי.

ש. כמה אחים הייתם בבית?

ת. 7-8 אחים. נולדו 10 ילדים והיו בריאים ובזמן המלחמה נפטרו כמה מהם, להקל על הפרנסה. מגיל קטן, מחופשות בית הספר, הייתי יוצא ומוכר לצרפתים כל מיני דברים יפים.

ש. חפצי אמנות?

ת. לא. קוסמטיקה לגילוח, סבונים ריחניים. אחר כך ראיתי שההתעסקות הזאת עם הצרפתים... קרה לי מקרה לא נעים: בא אלי צרפתי אחד ושאל כמה זה עולה, ואני רוצה לתת לו עודף והוא חוטף לי את הארנק שלי ואת הארנק שלו ואת הסחורה שלקח ונכנס לתוך מחנה צרפתי. אני די פיקח בשביל ... אבל פתאום מופיע לפני כושי גבוה חייל. היו שם סנגלים והיו ממדגסקר, שהיו עוד יותר גדולים. הוא בא ושואל אותי בצרפתית עילגת, והצרפתית שלי עוד לא היתה כל כך טובה, מה קרה. אמרתי: כך וכך. והוא לקח לי את כל הכסף. ואמר לי לבוא אתו למחנה. אמרתי לבן דודי שישמור על הסחורה שלי. הוא נכנס, חיפש במחנה בין אלפים של חיילים, עד שהראיתי את מי שגנב לי. ניגש אליו, חנק אותו, הוציא מהכיס את הארנק, נתן לי ואמר: קח את זה ולך. אמרתי: ירוצו אחרי. הוא אמר: אני פה. מתבויר שהסנגלי הזה היה יהודי.

ש. הוא לא היה שחור.

ת. היה שחור עם שיניים מקולקלות ~~ושחורות~~ צהובות.

ש. הוא ידע שאתה יהודי?

ת. בטח. ישראל והילת ישראל. יצאתי ואני אומר לבן דוד שלי: בוא נצא מפה. כך וכך העניין. הוא אומר: בעזרת השם, הצלחנו.

ש. מי זה בן דוד שלך הזה?

ת. הוא עכשיו תעשיין במכסיקו. יש לי שני דודים - דוד אחד שפעם היה במכסיקו, והדוד השני היה ירא-שמים, הוא היה תומך באמא שלי במלחמה. פעם אחת קרה לאמא שלי נס. אחרי שביקר הדוד וזה היה בערב חג. פתאום היא מסדרת את הארון וראתה מפה לא ישרה, הרימה את המפה ומצאה כסף. היא אמרה שזה נס. אני ידעתי שהנס הזה הוא מהדוד. זה משפחת קאלש. היו שתי משפחות קאלש וגרו באותו בית. אחד שהיה פעם באמריקה וקצת הצליח וחזר, התחתן והלך להיות פחח אמנותי, לעשות כל מיני קופסאות וכל מיני דברים

לאירועים. והשני גם עבד באותו מקצוע, רחוק מהערים, ליד כפרים דרוזיים. כשהייתי בא לבקר אותו, את הדוד שלי, אח של אמא שלי, אומרים שהמשיח שלנו לא את זה, יהודי כשר.

ש. מאוד העריכו אותו.

ת. כן. הוא היה פחח. והיה עושה שלום בית. הוא היה ישר ותם וירא שמים, והתפלל בוקר, צהריים וערב, בעבודה, אחרי העבודה.

ש. בגיל 15-16 אתה עוסק בענייני מסחר. מרוויח את לחמך. אז כבר למדת.

ת. לא למדתי.

ש. איך בפעם הראשונה עלה בראשך הרעיון לעבור לארץ-ישראל? איך כל זה התארגן ואיך עשיתם את זה?

ת. קודם כל היו לנו מורים ארצישראלים. ידענו שהם גורשו על ידי הטורקים וידענו את מוצאם. אני לא אוהב כבוד, והייתי כאילו השרת שלהם, בלי תשלום. הייתי הולך אתם לכל מיני קניות ומביא להם לבתים מה שחסר להם. הייתי הנער התביב שלהם ועזרתי להם. שאבתי מהם אינפורמציה. למדתי מהם, לא בבית הספר, אלא אצלם בבית, ליד כוס קפה. אחר כך הגיע אלינו מורה, אחרי שבית הספר שלנו נסגר והתחילו לדאוג ל"אליאנס" והגיעו מורים חדשים, הגיע מורה בשם אדון גולדשמידט. אני התחלתי לעזור לו, אפוא לקנות ירקות, בשר, חלב. יצאתי אתו לשווקים.

ש. הוא הגיע להיות מורה באליאנס? מה הוא לימד אותכם?

ת. כן. באליאנס. קודם כל הוא לימד את השפה העברית ולימדו על ארץ-ישראל. זה הדבר הכי יקר, כי תלמוד תורה יש במקום, לומדים, תפילות - לומדים. ערבית - יש. רצו להכניס את לימודי ארץ-ישראל במרכז. אליאנס זה יהדות צרפת, אבל בתי ספר עבריים.

אחר כך היה מזל, שתנועת הנוער שלנו החלטנו שאנחנו עולים לארץ ישראל. אחרי שסגרו את בית הספר הקימונו תנועת נוער. מ"מכבי" המשכנו את התנועות שלנו בעצמנו.

ש. איזה תנועה? תחת איזה דגל? "החלוץ"?

ת. "החלוץ" היה סוד בלב. אסור היה לספר. לעלות מסוריה לארץ-ישראל? פחד מההורים, פחד מהמשטרה. אבל הקימונו את התנועה שלנו והתחלנו לארגן.

ש. בטח קראתם לה בשם לתנועה הזאת. מה היה שמה?

ת. "החלוץ". אחר כך התחלנו לתפוס כל יהודי שבא מארץ-ישראל, שיספר לנו. המורים שהיו אצלנו וגורשו מארץ-ישראל גם כן סיפרו. אנחנו צברנו חומר והחלטנו על הקמת קיבוץ. היו כמה דעות: היתה דעה להתיישב בחורן, כמו בתנועה הציונית בארץ, לאן שיבקשו מאתנו - לשם נעלה.

ש. היה אחד בשם יהודה קופילביץ, שהוא היה מארגן שלכם?

ת. יהודה קופילביץ היה סייר בכל ארצות המזרח לראות את מצבם הקשה ולדאוג לכסף לארגן את הקהילות היהודיות. הוא ידיד גדול שלי. כשהוא בא, אני טיפלתי בו.

אנחנו ניצלנו כל מי שבא מארץ-ישראל. אנחנו לא היינו יציבים ומגובשים בשכלנו. היו באים יהודים מארץ-ישראל לטייל בסוריה, הייתי מקבל את הקבוצות, וכל אחד שבמצב קשה, הייתי לוקח אתנו. עברית אני יודע ואת השווקים יודע- הלכתי לטייל אתם. קודם למסגד הכי גדול בסוריה, ואחר כך למקומות אחרים. וצריך היה גם להאכיל אותם. מצאנו שתי מסעדות נקיות וטובות, של ערבי טוב, כשנכנסתי אליו פעם ראשונה הוא אמר: אהלן וסהלן, הבית בשבילך. הוא היה אבא ואני ילד. אמרתי שאנחנו עושים שירות לאנשים שבאים ורוצים לטייל בסוריה היפה שלנו. החנפתי לו. ואנחנו רוצים לעזור להם לאכול, לשתות, לישון. הוא אמר: תביא אותם אלי והם ברוכים הבאים, ועוד אלף ברכות. אני הייתי אחראי להכניס אותם למסעדות. ראיתי שהעסק הזה גדול עלי מדי, הכניס לי הרבה כסף, ולא אהבתי את הכסף. השאיפה לעלות לארץ-ישראל היתה יותר חשובה. אז לקחתי חברים שמצב המשפחה אצלו קצת קשה, והייתי לוקח אותם כעוזרים, היינו נכנסים למסעדה, מאכילים 50-60 איש, עושים את החשבון כמה צריכים לשלם וכמה אחוזים שצריכים, והייתי מעביר את האחוזים לאותם חברים. מאותם 15-18 הראשונים שהיינו מרוכזים בשביל לעלות לארץ-ישראל.

ש. אתם החלטתם במסגרת "החלוץ" ש-15-18 יעלו לארץ-ישראל?

ת. אנחנו כל כך לא חשבנו עמוק, ש-15-20 יצאו, אז מה יהיה? לא חשבנו שצריך להשאיר גרעין. אבל זה יצא טוב. אם כבר מדברים על עלייה, יהודה קופילביץ עזר לנו והסביר לנו על הקיבוץ ועל צורת החיים, והוא נסע לאפריקה, לפרס. כשאנחנו התקשרנו והיה לנו מורה

בשם גולדשמידט והוא אמר לנו: יש לי אח בקיבוץ גשר, ונתן לי מכתב בקשה לקיבוץ לעזור לנו.

ש. כל ה-18 באתם לארץ?

ת. היינו עולים בקבוצות של 6. היינו נוסעים כל פעם בטקסי 6 איש.

ש. מי היו ה-6 הראשונים שעלו? נדמה לי שקודם עשיתם הכשרה באיזה שהוא מקום?

ת. קבלו אותנו כנוער.

ש. לאיזה קיבוץ ראשון הגעתם?

ת. הראשון היה בסביבות תל-אביב, קיבוץ גבעת ברנר אולי.

ש. באיזה שנה עליתם השישה הראשונים בטקסי?

ת. כשהעבירו אותי במצב קשה לבית חולים, זרקו את כל המסמכים והתעודות שהיו לי את הרוב זרקו. ~~זה היה~~ בשנת 1929. היו עוד 6 שעלו ראשונים לכפר גלעדי. ביניהם היה שלום..., שלמה אלפיה, יעקב סעד, יוסף קוסטיקה. הם היו בכפר גלעדי. אנחנו עברנו דרך כפר גלעדי, בהפרש של פחות מחודש. רצינו להגיע לקיבוץ גשר. הובילו אותנו מכפר גלעדי, והמדריך שם עזר לנו להגיע לעין חרוד, וצריך להתייצב במזכירות הקיבוץ, שהיה שייך לקיבוץ המאוחד. הוא נסע אתנו ונכנס ו"בירבר" משהו למזכיר הקיבוץ.

ש. אתה זוכר מי זה היה שהוביל אתכם?

ת. הוא היה מורה מפורסם, משה סגל. הוא היה מורה בכפר גלעדי. מצבם היה קשה, היו להם חולים ועזיבות. אנחנו לא היינו מעוניינים להיות בכפר גלעדי, על הגבול. הוא ליווה אותנו לעין חרוד. נכנס ודיבר עם המזכירות ואמרו לו: טוב. הוא אמר: חבר'ה, המזכירות עוד לא החליטה לאן אתם הולכים. בינתיים אתם באים לעזרה אלינו לכמה ימים, לכפר גלעדי.

ש. עם מה חזרתם? עם טקסי?

ת. עם אוטובוס ערבי. שם לא היו טקסים של יהודים.

ש. כשהגעתם בפעם הראשונה לכפר גלעדי, מישהו עשה לכם רישום? נתן לכם איזה שהן תעודות של ארץ-ישראל?

ת. כפר גלעדי לא היתה מוסד ציוני, מוסד שעוסק בפילנטרופיה. הוא עסק בענייני חקלאות, כמו קיבוץ. סגל היה מורה אצלם בכפר גלעדי. הוא הוביל אותנו בחזרה מעין חרוד לכפר

גלעדי. נסענו באוטובוסים ערבים. לנו בבית מלון ערבי בטבריה. עשינו הפסקה בדרך. בעין חרוד היינו עד לפנות ערב. הגענו לטבריה והיינו צריכים ללון שם, כי לא נסעו בלילות אז. בבוקר נסע אתנו סגל באוטובוס שנוסע לכיוון כפר גלעדי והוריד אותנו בחזרה בכפר גלעדי.

ש. הייתם יחד עם הקבוצה הקודמת? הצטרפתם אליהם?

ת. לא הצטרפנו ממש. חלק גר בתל חי וחלק בכפר גלעדי. עזרנו כמה שיכולנו. אני למשל הצטערתי על דבר אחד. היו לי שני דודים ששניהם עסקו בפחחות, בהלחמת בדיל, ושם לא היתה תנובה אז, והקיבוצים הוותיקים היו אורזים את הסחורה ושולחים לשוק לצפת, לטבריה שהיה שם סוחר אחד שהיה קשור לקיבוצים, והם היו מפיצים לנו את הסחורה. אני רואה שבאה אשתו של מנהל העבודה בכפר גלעדי ואומרת: אוי ואבוי. ואני שואל: מה קרה חיהל'ה? אני הייתי מתיידד עם כולם. היא אמרה: אנחנו אבודים. את הדבש והזיתים והמלפפונים וכל השימורים שלנו הולכים לאיבוד. שאלתי: למה? זה שהיה מלחים להם עושה עבודות פחחות, הוא חלה. היו חולים אז לעתים קרובות. אני אומר לה: חיהל'ה, אני יודע להלחים. תראי לי את החומרים שיש לך. הראתה לי את הבדיל והחומצה והמכחולים. אמרתי: אל דאגה. הלחמתי בצורה מקצועית.

ש. מי עוד עזר לך?

ת. אני לבד. עברתי על הלחמות של 120 פחים.

ש. יעקב סעיד לא היה גם כן מלחים, פחח?

ת. לא. הוא עבד בחמרה, ~~בבדים~~. גמרתי להלחים לה את הכל. נישקה אותי.

ש. זה היה יום אחד של עבודה?

ת. יום וחצי. הלחמתי לה את הכל. היא שאלה: מה אתה אוהב? אמרתי: אני אוהב מלפפון חמוץ וזית שחור. דבש אני לא אוהב. אז היא הלכה והביאה לי גבינה מסריחה. כשאומרים גבינה מסריחה אני ואתה נבהלים, אבל הם ממש היו מתים עליה. גבינה הולנדית מיוחדת. היא לקחה אותי והלכה אתי למזכירות: אני נותנת לגמליאל את הגבינה. אני אומר לה: חיה, למען השם אני לא אטעם את זה. אני מתחנן תקחי את זה. אז היא שאלה: מה אני יכולה לתת לך? אמרתי: כמה מלפפונים, כמה מישמישים. משהו שאני אוכל לאכול. אני לא יכול לאכול את הגבינה הזאת, זה מסריח. חתיכת גבינת ברינזה. הלכה ונתנה לי חתיכת גבינת

ברינזה, גבינה מלוחה. אני לא זוכר מה עוד היא הביאה לי. קראתי לכל החבר'ה וכולם נישקו ושמחו.

ש. לדמשקאים קראת.

ת. כן, לחבר'ה שלנו. היינו שני עולמות. אלה דיברו אידיש ואנחנו דיברנו עברית וקצת ערבית, כדי שלא יבינו הגויים.

ש. אני מבין שחייתם במסגרת משלכם, הדמשקאים.

ת. במסגרת נוער שבא לעזרה ממקום אחר, זמנית, לכמה חודשים.

ש. אפוא חייתם שם?

ת. חלק גר בתל חי. תל חי היתה עזובה. היו שני חדרים לרפתנים, כי הרפת היתה שם. והיו עוד 2-3 חדרים, חדר שומרים ועוד אחרים.

ש. שם נתנו לדמשקאים 2 חדרים.

ת. 2-3 חדרים.

ש. ומי שגר למעלה בכפר גלעדי.

ת. השיכון היה יותר קשה. כי חברים עם משפחות, עם ילדים, קודמים כמובן. אחר כך התחיל חשבון איזה רווק יותר חשוב מרווק אחר מבחינת מקומו ומקצועו וגילו ודעותיו. לאט-לאט עד שבסוף היו משאירים את החדרים הכי פשוטים לנוער שבא לעזרה.

בכפר גלעדי היתה עוד קבוצה מתל-אביב של נוער שבאו לעזרה. מי היה הנוער הזה? אחד הפרדסנים הגדולים מרחובות. נמאס לו מאבא שלו ומהפרדס והוא בא לעזור לקיבוץ על הגבול. היו עוד כל מיני טיפוסים מעניינים. התקיימנו בכפר גלעדי. כשגמרנו ואני חזרתי לעין חרוד.

ש. בכפר גלעדי עבדתם.

ת. אחד עבד בפלחה וכל אחד במה שצריך.

ש. אחרי העבודה, מכיוון שהייתם נערים, לימדו אתכם משהו? היה לכם יום לימודים או משהו בסגנון הזה?

ת. טוב שהזכרת לי שלא אשכח. היה שם מורה, פרופסור, ששכחתי את שמו, שהוא לימד בבית הספר שלהם. הוא קרא לנו והיה יושב אתנו בשיחות, בהרצאות. אבל לא ממש לימודים. לי אין כל כך הרגשת נחיתות, אבל אני יודע לקרוא את המצב. לא הייתי טיפש.

ש. מה הרגשת?

ת. הרגשתי שהם רוצים בנו מכיוון שחסר להם ידיים עובדות, אבל לא לעשות מזה דבר רעיוני חשוב. גם בכפר גלעדי לא חשבו על קליטת עלייה, ארגון העלייה. הם התייחסו אלינו מעשית - צעירים שבאו אלינו לעזרה, ננצל אותם לעבודה, יגמרו את הזמן, נגיד להם תודה ושלום.

ש. החברים הוותיקים בכפר גלעדי קבלו אתכם אצלם בחדרים? ארחו אתכם?

ת. לא. היו כאלה שרצו לדעת על תנאי החיים בסוריה, על המטעים בסוריה, אז היו קוראים לנו לשיחה. אסור לשכוח שהיה להם מורה שלימד בבית הספר, שאיני זוכר את שמו, שהיה מורה מאוד נחמד, אישיות חשובה. הוא פרופסור. חוץ מאשר היה מורה בבית הספר אז קודם כל קיבל קבוצה של "צברים" שבאו להציל את כפר גלעדי. אחר כך כשהוא שמע שיש נוער דמשקאי, הוא הלך והתעניין והתיידד אתנו ונעשה כמעט אפוטרופוס עלינו, ללמד, ולראות מה חסר לנו בלימודים אלמנטריים. כי האמת להגיד לך היינו תנועה של "החלוץ" וכל הגאווה, מספרנו לא היה כל כך גדול, ואנחנו התחלנו לקלוט נוער שרצינו רק שיעלו לארץ-ישראל, וילמדו כבר בארץ-ישראל. הוא היה מורה חביב מאוד. הוא אמר: בואו נעשה אתכם קבוצת לימודים. אני ארצה לכם ואתם תשאלו שאלות.

ש. והוא לימד אותכם שם?

ת. כמה שהוא היה יכול. הוא היה מורה בבית הספר והיתה לו קבוצה של ישראלים ואנחנו.

ש. את ההרצאות אתכם הוא עשה אחרי הצהריים, אחרי העבודה.

ת. ברור, אחרי העבודה, בערב.

ש. כמה זמן הייתם בכפר גלעדי?

ת. בכפר גלעדי הייתי מעט זמן. חודשים מספר. אחר כך עברתי לעין חרוד וקבעתי שאנחנו הולכים לגשר.

ש. כל הקבוצה של הדמשקאים עברו לגשר?

ת. כן. היינו 16 חבר'ה.

ש. בינתיים הגיעה עוד קבוצה של 6 חבר'ה. כל ה-16 נסעתם באוטובוס ביחד?

ת. ברכבת, באוטובוס. הגענו עד גשר.

ש. ירדתם ליד הגשר הרומי?

ת. אחרי זה יש תחנת גשר.

ש. מה עשיתם בגשר? מה עשו לכם? אתה זוכר באיזה שנה הגעתם לגשר?

ת. זה הכל באותה שנה, ב-1929-30 בערך.

ש. כשאתה אומר קיבוץ גשר אתה מתכוון כמובן לגשר הישנה.

ת. מה שהיתה אז גשר. שם התחילה התפתחות. באו עוד חברים מירושלים, ממקומות אחרים, מתנועת "החלוץ", מאירופה, מפולניה. התחלנו בהקמת מפעל החשמל של רוטנברג, וזה דרש הרבה אנשים, וזה לימד אותנו בניין. בנינו פה ובנינו שם. התחלנו להוציא קבוצות לחוץ. כבר עזבנו את הסורים, כי אני הייתי כבר חלק מגשר.

ש. הקבוצה הדמשקאית שהגיעה לגשר...

ת. נשארה בגשר.

ש. הייתם קבוצה דמשקאית של 16 איש בגשר.

ת. צריך להבין שאז הלכו למה שנחוץ היה. שניים שידעו לעשות עבודה בחיפה וקיבלו עבודה בחיפה - הלכו לחיפה. מי שלמד לעבוד על טרקטור, עבדנו מקיבוץ גשר עד דלהמיה (אשדות יעקב) לעבד את האדמה בגשר, לעבד בנהריים, לצאת לסלילת כבישים.

ש. אפוא גרתם בגשר? הייתם הקבוצה הדמשקאית שגרתם בגשר?

ת. לא. אפוא שהיה חור הניחו מיטה ואמרו: כאן תישן. אני למשל לא היה לי מקום בכלל בלילה. אחר כך הכניסו אותי בחדר של בחורות רוסיות, כולן מבוגרות, הן היו 5 ואני השישי. זה היה לא נורא. אחר כך עזבתי וישנתי בחוץ על מיטה. כשהתקרב החורף, היו סוכות, שמו עליהם פחים ונכנסנו לחדרים האלה. היה להם חבל לנקב במסמרים את הפחים שלא יעופו, שמו עליהם שקי זיפזיף, בשביל לא לקלקל את הפחים. אז התנועה שלנו התפשטה וכבר

קיבלנו מדמשק קבוצות אחת אחרי השנייה לקיבוצי השומר הצעיר שלחנו אנשים, לעין חרוד שלחנו אנשים. כבר היינו תנועה.

ש. המסגרת שלכם של הדמשקאים בגשר היתה ביחד או שכבר כל אחד היה בעניינו, לא נפגשתם יותר.

ת. לא. כל יום נפגשנו. אני אוהב את האמת. נמשכנו לראות את הזרים וללמוד מהם כל דבר קטן, כי ראינו שהם שונים, והם לא גרועים, אז למה שלא נלמד מהם? אז היו כאלה שלמדו לדבר אידיש, ויש כאלה שלמדו מקצוע והלכו לעבוד ולבקר אצל המשפחה שלהם. רצינו להתמזג. עכשיו לא יבינו את זה. רצינו להתמזג, חשבנו שזה טוב. חשבנו שזה יועיל. חשבנו שאין לנו כל דרך אחרת לחיות ולהתקיים.

ש. הצלחתם להתמזג?

ת. כן. התחילו בנות ובנים להתחתן מהארץ עם כאלה מחוץ לארץ. 6 רווקים גרו בחדר גדול - 3 סורים ו-3 פולנים. זה היה כורח המציאות וגם היה כיוון. התחילו חוגים של התנועה. זה יהיה יותר מדי יומרני ~~ונ~~שות רושם להגיד את זה, אבל החבר'ה שלנו הדמשקאים הצליחו, אם זה בטרקטורים ועבודה הרבה זמן בחוץ, ואם זה בחריש של הענפים במשק, אם זה במקצועות מסגרות. החבר'ה נקלטו. היינו עושים להם חוגים ומביאים להם מרצים מכל מקום, לדמשקאים, והם אהבו את זה. כל אחד בפני עצמו השתנה בתפישתו.

ש. חברי הקיבוץ האחרים איך התייחסו אליכם, לדמשקאים?

ת. להגיד את האמת, 50 אחוז היו ילדים נפלאים, של אותם המשפחות וטיפלו בנו כמו בילדים שלהם. האמת היא לפעמים מרה, הנוער שאחר כך התחלנו לאסוף, לא כולם היו מאה אחוז, אז בגלל זה גם מה שאני מספר שחלק לא התייחסו לאנשים האלה... כל אחד היה הראי של עצמו, לא של החברה.

ש. מה שהתכוונתי לשאול, אליכם, הקבוצה של נערים מדמשק התייחסו באופן כללי טוב.

ת. בטח טוב. ולא רק זה, אנחנו התרחבנו.

ש. כלומר קיבלתם עוד דמשקאים.

ת. מאות. היתה לנו פלוגה בעין חרוד, בקיבוצי השומר הצעיר, בגבע. אפוא שהזדמן והיו צריכים.

ש. אתה מדבר על תקופה הרבה יותר מאוחר, אתה מדבר על שנות ה-40 ואני עדיין אתך בשנות ה-30 הראשונות.

ת. אני מתכוון אחרי 3-4 שנים התגנב איזה הורה וראה מה המצב ושהמצב לא רע, והילדים במצב מצוין, התחילו לבוא בנות. 4 הבנות הראשונות באו לקיבוץ נען.

ש. אתה זוכר מי היו הבנות האלה?

ת. הן החברות הכי טובות שלי, אבל איבדתי כבר את הזיכרון שלי. הן היו החברות הכי טובות שלי. היכרתי אותן עוד מדמשק. אני הייתי יוצא לסיורים לבקר אותן. לוקח 2 ימי חופש ויוצא בטרמפים לנען ולא רק לנען.

ש. היית מסתובב בין הקיבוצים?

ת. אני וגם מנחם לוזיה מאפיקים ועוד היינו כמה שהיינו המקשרים. לא רצינו שיהיה נתק כל אחד ממקומו. אם קרה משהו בירדו באותו יום. היינו פעילים טובים והיינו על המקום פותרים בעיות.

ש. כשאתה אומר פעילים, הזכרת את מנחם לוזיה, גם ~~מנחם~~ אלי כהן מחולתה. מי עוד?

ת. היה בזמנו אברהם עבאס והיה שלם ~~עבאס~~ עבאס. היה גם יוצא לסיורים. הוא אחי, מבחינה זאת שאמא שלו לא יכולה היתה להניק והוא ינק מאמא שלי.

ש. מאפוא התארגנתם? נניח שהיתה בעיה לדמשקאי בקיבוץ נען. אתה יושב בגשר, איך ידעת שיש לו בעיה? איך נסעת אליו?

ת. קודם כל היו שולחים מכתבים ואנחנו היינו יוצאים לשם. אם עבדתי ~~8 ימים בשבוע~~ רמשק 8 ימים, יא"ף במקום 6, אז אמרו לי שהיום אני חופשי, והייתי יוצא. זה היה מאורגן מראש.

ש. עשיתם ביניכם איזה סידור, שלמשל מנחם לוזיה היה נוסע לקיבוץ זה וזה, ואתה היית נוסע לקיבוץ אחר?

ת. מנחם לוזיה היה אחראי על ענייני הסוכנות ועניינים מח' העלייה של הסוכנות. כי אנחנו ממחלקת העלייה לא יכולנו לקבל שום הטבות - לא בגדים ולא ציוד ולא שום דבר, כי אנחנו היינו ילדים שבאו באופן בלתי לגלי ואסור שהסוכנות תטפל בילדים בלתי-לגליים.

ש. אבל בכל זאת טיפלו בכם.

ת. שמנו את מנחם לוזיה שיהיה צמוד אליהם והוא ידע.

צד ב'

כשרצו באיזה צורה לתת משהו, לקרוא לעזרה או משהו, אז התחשבנו אתנו דמי עלייה, הבגדים הראשונים, שבעצם לא קיבלנו לא בגדים ראשונים ולא אחרונים, לא קיבלנו דמי עליה בזמנו, אז הם סחטו מהתקציבים שאושרו לנו, והורידו עבור דברים שלא היו ולא נבראו.

ש. קיזזו לכם. הורידו לכם את מה שלא קיבלתם.

ת. מנחם היה בחור פעיל. הוא היה הולך ומגיש חשבונות ומשיג דברים.

ש. נניח שהגענו לשנת 1943. כמה הייתם עד שהגעתם למה שנקרא ההעפלה, עד 1943? כמה הייתם בקיבוצים ואיזה קיבוצים היו בעיקר?

ת. לא תארתי לי אחר כך, שלא הייתי פעיל, הייתי פעיל בעבודה ובחיים שלי, היו בערך 300 מקהילת דמשק. לא מביירות. מחאלב כמעט שלא. זאת רק קהילת דמשק.

ש. היו כמעט 300 בקיבוצים?

ת. אני חושב שכן.

ש. על איזה שנים אתה מדבר שהגיעו כמעט 300 דמשקים לקיבוצים?

ת. עד שנת 1945-46.

ש. אתה לוקח בחשבון גם את גל ההעפלה הגדול משנת 1943.

ת. כן.

ש. בשנים היותר מאוחרות, ב1945-46, כשהגיעו ילדים, אתה יודע על עליית ה-1,300?

ת. כן.

ש. אתה טיפלת בהם?

ת. אני לא טיפלתי בהם. אני טיפלתי במבוגרים. אבל הייתי שואב מים שלהם. אז הייתי בשליחות של העלייה בכלל.

ש. במסגרת המסתערבים?

ת. אחרי המסתערבים.

ש. היית שליח מטעם מי?

ת. מטעם הסוכנות, המוסד לעלייה ב'.

ש. מי היה המפקד שלך? הבוס הישיר שלך?

ת. אנחנו היינו מחולקים לכל עיר איש אחד. אני הייתי בחאלב, אחד היה בביירות, אחד היה בדמשק, אחד היה בעיר הכורדית קמישלי. היו נוודים. אספו מאפוא שרק אפשר. זאת היתה תקופה הרואית. אלה היו נשמות טובות. היה נפלא. עבודה קשה, מסוכנת.

ש. היית עם יונה כהן בחאלב? הוא מוכר לך?

ת. כן. אני לא סבלתי אותו. הוא רצה דרך התורה, דרך לימודים לרכוש לבבות. ואנחנו רק רצינו לשוחח עם המשפחה, לארגן שהם ירשו ופתאום בלילה חשוך האוטו בא ומתחילים להעלות פה 5, ופה 10, ועד שיוצאים מהעיר כבר ידעו שהוא מלא.

ש. עם משאיות של הצבא?

ת. עכשיו כשאני בטלן בבית ולא עושה כלום, אני חושב איזה מעשה גדול זה היה בזמנו, זה היה מעשה כביר. אפוא לא הסתכנו כדי להגיע לשם על מנת להוציא כמה אנשים? לאיזה סכנה לא חדרנו?

ש. אחרי הפעילות הזו אני מבין שהייתם צריכים לעזוב שם, כי גילו אתכם.

ת. היינו יוצאים מהחלון ונכנסים דרך פשפש.

ש. מתי נאלצת לעזוב את חאלב?

יופי איזי מוסק

ת. כל אחד יצא לתקופה מוגבלת. לפני היה אברהם עבאס. היה יצחק ... וכשאני קיבלתי את התפקיד עבדתי קשה מאוד, עבדתי שנתיים-שנתיים וחצי.

ש. הייתם קבוצה של ה-1,300 ואחר כך היית שנתיים-שנתיים וחצי בחאלב. מה עשית אחרי שגמרת את המשימה הזאת?

ת. שלחו מישהו אחר.

ש. ואתה חזרת?

ת. המוסד קיבל ידיעה שאשתי חולה.

ש. היית כבר נשוי אז. לא סיפרת שהתחתנת. מתי התחתנת?

ת. התחתנתי בשנת 1935.

ש. עם דמשקאית?

ת. לא. עם פולניה.

ש. נולדו לכם כבר ילדים.

ת. יש ילדים ב"ה.

ש. אז חזרת לגשר?

ת. חזרתי לאשדות יעקב. כבר היינו באשדות.

ש. למה עזבת את גשר?

ת. גשר זה כעין מאחז, יישוב ליד הגבול, אבל אין בו אדמות מספיקות ואין לו קרקע להקים נקודה. מסרנו את זה לחניכים שלנו שיעבדו שם. ועוד קבוצה עירקית שלמדה אצלנו בהכשרה פתחה את נווה אור.

ש. זאת אומרת גשר אז היתה מין קבוצת הכשרה.

ת. זה היה היישוב שלנו שם. פיק"א עוד לא גמרה את קניית האדמות פה. כשגמרה לקנות את האדמות אז עברנו לאשדות יעקב.

ש. לאשדות יעקב עברת עם כמה דמשקאים או לבד? כבר היית נשוי?

ת. כבר הייתי נשוי. מהנוער שלנו בחרו 5-6 אנשים. קודם פעלה יחידה שלנו של מסתערבים שעסקו קצת בעלייה, אבל בעיקר עסקו בענייני ההגנה, בענייני נשק, בענייני הברחות.

ש. בסוריה אתה מתכוון.

ת. כן, בטח, בסוריה ובלבנון. כשהמסתערבים הלכו ונסגר העסק הזה, קיבלנו מהם את צורת הפיקוד, את המפקדות, את הדירות אפוא שצריך להתאכסן ועלינו כשליחי עלייה. הייתי בשליחות בחאלב ונכנסתי לטורקיה ולעירק מהצד השני. הסכנה היתה כשאתה צריך לנסוע מהבית לטורקיה ומטורקיה הביתה, שהיתה דרך ארוכה מאוד והכל מעברים עם משמרות. הייתי בשליחות ב"החלוץ" בחאלב שנתיים-שנתיים ורבע.

ש. כשאתה אומר "החלוץ" אתה מתכוון למוסד לעלייה ב'.

ת. כן. לא היה אחר. הייתי כשנתיים ורבע, ואחר כך בגלל מחלת האישה, והמנהל של העסק כולו היה חבר אשדות יעקב, ~~דוד~~ דוידקה קנמרי, והוא ידע שאשתו של גמליאל סובלת והוא אמר:

תחזירו אותו הביתה לזמן מה. אחרי שנתיים וחצי כשבאתי הנה כבר קבעו אנשים, לא יכלו לחכות לאנשים.

ש. מתי חזרת? אחרי מלחמת העולם השנייה?

ת. בתוך הזמן הזה.

ש. מה עשית באשדות יעקב אחרי שחזרת? התחלת לעבוד במשק במקצוע הקודם? מה עשית עכשיו?

ת. בקיבוצים כשיש לחץ בעונה אז מעבירים מענף לענף. אני הייתי איש בניין. עבדתי בהרבה מקומות בנהריים וגם בתוך אשדות בבנייה. הייתי טרקטוריסט במשך שנים. אני לא רוצה לשבח את עצמי. עברנו מעבודה לעבודה.

ש. אתך באשדות יעקב היו דמשקאים? כמה הייתם? או חאלבים אם היו?

ת. היינו שישה. היה סבחי קלב שכבר איננו. אני כבר לא זוכר את השמות. יש לנו עכשיו רק שריד - אני ויוסף חאלק ואשתו שעדיין במשק.

ש. גם יוסף חאלק היה בענייני קבלת העולים מדמשק?

ת. לא.

ש. אתם נשארתם כל השישה כל הזמן? לא עזבתם את אשדות יעקב?

ת. חלק עזבו. חלק מתו, חלק נהרגו במלחמת השחרור.

ש. מי נהרג בקרבות של מלחמת העצמאות?

ת. היתה לנו עליית נוער אצלנו, ומהם נהרגו כמה ואחד שנשאר בלי רגליים, ואחרי שבא הנה וקיבלו אותו בשמחה הוא אמר: אני לא אהיה מועיל, אני לא רוצה להישאר. נהרגו הרבה.

ש. היו הרבה דמשקאים שנהרגו?

ת. באשדות היתה מחלקה דמשקאית של צעירים.

ש. אתה זוכר דמויות מרכזיות במחלקה הזו?

ת. לא זוכר.

ש. מה הם עשו פה?

ש. הם רצו חיים כפי שהיו קודם. ולכן מה הם עשו? הם הצטרפו להורים שלהם? שחיו אפוא בעיקר?

ת. בשכונת התקווה, בתל-אביב, בנווה שאנן בתל-אביב, בנווה שאנן בחיפה.

ש. מה הסיבה שהנערים האלה שהגיעו בשנות ה-40, לא נשארו כל כך במשקים וחזרו להורים שלהם, ואילו אתם לעומת זאת הייתם פה ונשארתם בקיבוץ וחייתם בקיבוץ?

ת. לפי מה שאתה משקיע באדם - כך אתה מקבל אותו. אנשים שהושקעו בהם הסבר ולימודים, אז הם נעשו ישראלים חופשיים ומוכנים להיענות לכל פקודה. אלה שברחו מהבית ורצו להראות שגם הם גיבורים והלכו לצבא, כשנגמרה המלחמה וראו את הקרבנות ואת הפצועים שלהם, בלי ידיים ובלי רגליים, אמרו: אני רוצה הביתה ולא רוצה לדעת משום דבר.

ש. מה שאתה אומר לי בעצם זה שלא נתנו להם חינוך רעיוני?

ת. לא הספיקו. אני מדבר על עצמי. אני לא קיבלתי חינוך לולא הייתי בבית יושב לילות וקורא בשבתות ובחגים ולחפש ספרות ממורה זה או ממורה זה. לולא זה גם אני לא הייתי יכול להיות יציב בעניינים האלה עד הסוף.

ש. זאת אומרת לא נתנו להם מספיק הכשרה רעיונית.

ת. לא השקיעו בהם כלום. רק לקחו אותם להיות חיילים או לקחו אותם לעשות רושם של כיבוש אדמה להתיישבות.

ש. והיו ~~נסיבות~~ נסיונות כאלה של התיישבות של גרעינים של חלוצים של נערים מדמשק?

ת. אך ורק מדמשק כמעט שלא היו, אבל מקיבוצים שהם היו או באו אליהם בהתחלה לעזרה, להיקלטות, אז יצאו משם והיו הכשרות. שנית, לקחו צעירים מהפלמ"ח. אבל כשראו שנפגעים ונהרגים אמרו: אני רוצה הביתה. מה יתן לי הפלמ"ח עכשיו? אני אחזור לאשדות יעקב, מי יחזיר לי רגל? מי יחזיר לי עין? לא היה להם די חומר לייצב אותם.

ש. זאת אומרת לא היה חינוך מספיק.

ת. בטח. כשאני מסתכל עכשיו אני נהנה ואני רואה שהילד לומד אחרי שגמר את 12 הכיתות בבית הספר, הוא אחר כך לומד בבית ספר גבוה והולך לתנועה ומכין את עצמו להיות אדם מלומד. לנו לא היה את זה. לא היה מי שיתן.

ש. אחרי מלחמת העולם השנייה ואפילו אחרי מלחמת העצאמות, היו מי שטיפלו ביהודי דמשק? המשיך לעקוב אחריהם? אחרי אלה שחיים בקיבוצים אני מתכוון.

ת. כל אחד דואג לעצמו בקיבוץ שלו. מהתנועה העלו קצת נערים, אבל לא מאה אחוז קליטה כמו שהיה פעם, אבל עזרו. בכלל כשאני מדבר על כל יהדות סוריה, זה פסיק קטן. לא גייסו אף בריגדה מיהדות סוריה ולא דיוויזיה.

ש. אתה מתכוון שהיו מעטים מאוד.

ת. את המכסימום שאפשר היה להוציא אבל היו מעטים. מה זה יהדות סוריה? מה מספרה, שכל כך מתגאים בה? 7,000, 10,000? רובם קשישים וקשישות. כמה אפשר להוציא מהם? מי שרוצה לנתח את זה ולדבר גדולות, יבושם לו. אבל אני אומר שכמו שכל המצב בארץ היה קשה מאוד, כך שאנחנו היינו במצב הרבה יותר קשה, מפני שהיינו מתלהבים והולכים לכל דבר ואחר כך "נשברים". נשארו בלי יד, בלי רגל, ניתן לך שיכון, ניתן לך תקציב של קיום. אני לא אומר שזה לא היה אבל זה לא היה מספיק.

ש. וזה גרם לנשירה?

ת. לחוסר אמון במוסדות ובמפעלים. נשירה לאן? הם לא הלכו בחזרה לסוריה.

ש. נשירה מן הקיבוץ לתל-אביב הגדולה.

ת. כן. זה עוד טוב, נשארים בארץ-ישראל, אנחנו עוד שמחים שנשארים ישראלים. אנחנו צריכים להיות יותר כלליים, ארץ-ישראליים, נאמנים למדינה זה מה שחשוב.

ש. היו ליוצאי דמשק כינוסים מעת לעת? באיזה מסגרות זה היה?

ת. אני יודע שהיו כינוסים ואני יודע באיזה מקום, אבל תאריכים וזמנים זה כבר לא מעניין אותי.

ש. האם שמרתם על מסגרת של הדמשקאים?

ת. כן.

ש. איך עשיתם את זה?

ת. קודם כל גמליאל אם מגיע לתל-אביב, לא צריך לדאוג לא לשינה ולא לאוכל ולא לכלום. כל אחד מושך אותי ומורידים לי את הידיים מרוב שמושכים אותי לאן לבוא ולבלות. וזה לא רק לאחד, גם לקבוצות שהיו 20 או 30 איש היה מי שידאג להם. ידאג לא בתור בעל עסק, לא

בתור מוסד, אלא מאהבה משפחתית, מאהבה חברתית. היו לנו הרבה כינוסים. היה פעם כינוס והביאו מרצים וכל מילה נכתבה. אני שואל את מנחם: מה אתה עושה פה? הוא אמר: אחרת פה זה לא הולך. צריך שכל אחד יהיה שמו כתוב ואם מדבר שטויות או מדבר לעניין צריך לראות שכתוב, וצריך לתת להם חומר אחר כך שישאר להם מהכנס. הייתי בכינוסים כאלה ואמרתי למנחם: תעשה שנברח מפה. יש לי משפחה בתל-אביב, ואני יכול לשכב ולנוח ולאכול אוכל מהבית. תעזוב אותי. הוא אמר: אתה מוכרח להיות פה. לתצוגה. תצוגת אופנה. להשפיע. זה מראה על חולשה. כי אנחנו לא היינו מספיק חזקים.

ש. אתה מתכוון שלא הייתם מספיק חזקים למשוך אליכם עוד דמשקאים?

ת. אני רוצה להגיד שיהדות דמשק למשל מנתה 10-12,000 איש. רובם אנשים זקנים, נשים, ילדים. כמה אפשר להוציא מהם? אם הוצאת מהם 1,000 צעירים אז 11,000 היו למעמסה על האלף האלה, ומשכו אותם לחזור הביתה, ואלה לא מסודרים וצריך לדאוג להם לאוכל ולדיור. ולא היתה דאגה אז. לא נתנו שיכון.

ש. אתה מדבר על שנות ה-40.

ת. כן. אני אומר שמה שהצלחנו ומה שהיצלנו זה לברכה, אבל להתגאות בזה אני לא עושה. יש אנשים שאוהבים להגיד על כל דבר "אנחנו עשינו". אני אומר שהיינו אנשי "החלוץ", צעירים, קטנים, אבל מחונכים והבינו מה שעשו. החליטו לצאת לקיבוץ ואחר כך נפגשו בקיבוצים כל הזמן עם הרצאות ולימודים, אז אלה ידעו מה שהם עושים בחייהם. אבל להגיד שכאלה חינכנו הרבה, לא היה לנו כוח. למה? כי לא היה לנו מרכז שידאג לדברים האלו. אנחנו היינו המרכז ואנחנו הפועלים ואנחנו המרצים. זה לא הפריח איזה תנועה גדולה. אבל אני גאה במה שנעשה. אפוא שהלכתי בעיר אמרו: הו, גמליאל. הוזמנתי לקפה, לשיחה. אם רצו לסדר משהו, מרימים טלפון והעניין הסתדר, זה לא דבר גדול. אבל לא ראיתי את הייעוד שלי בזה, כי אני לא פעיל עירוני.

ש. מי עסק בזה בעיקר בעיר בתחומים האלה באותה תקופה?

ת. אנחנו היינו נגועים במחלת הגדלות. מה שאתה עשית, בא השני ואמר: זה לא טוב, לא צריך להיות ככה אלא צריך להיות ככה. היתה לנו מחלת הגדלות בין אלה שנשארו במקום והיו פעילים בעיר. כשהייתי מוזמן לתל-אביב אמרתי: לא להרצות ולא לדבר על מצב

הממשלה, המסכנים האלה, כי אם אתם לא יודעים להכשיר אותם ולהכין אותם שיהיו עצמאים ולא יהיו תלויים בכם ויגידו שאתם טובים או לא טובים. עד שלא תעשו את זה - אין לי מה לדבר. אני יושב לי בכייף בקיבוץ וטוב לי ואני מתפתח כל שבוע בחינוך, בחומר קריאה ובידיעה מה שנעשה בעולם. מה אלה יודעים? אני אשב פה וארצה להם כל מה שאני לומד בחיים שלי?

ש. מי ביקש ממך לעשות את זה?

ת. היינו חבורה אחת. הנוער שיצא מדמשק הכירו כל אחד את השני, את השם, את הגיל, את הבית, את אבא ואמא.

ש. בתל-אביב היו לכם פעילים מרכזיים? מי אלה היו?

ת. כן, היו. אלה שעזבו את הקיבוץ. למשל אברהם עבאס, אליהו נימס, נתן לטי, האחים סאיג, ועוד הרבה. כולם היו ידידים שלי ואני לא זוכר כלום. אני מודה ומתוודה שהזקנה עשתה את שלה. "הזקן שלנו העלה שיבה והשכל עוד לא בא לנו". נעשתה עבודה עצומה, אבל לא מספיקה. גם אם אתה עושה את העבודה הכי גדולה ואם במקום משאיר חור לא סתום - הכל הולך לאיבוד.

בנען היו לנו 4 בנות, שבאו לשם הראשונות.

ש. הן נשארו בנען?

ת. כן. אחת נפטרה לא מזמן. היתה אחת ביניהן שהיא תפסה אותי עוד בדמשק: גמליאל בוא הנה. מה אתם עושים? היא רצתה בשביל עצמה אבל כאילו חוקרת אותי.

ש. מי זאת היתה?

ת. חמדה קטש. אבא שלה היה סנדלר בסוריה ואיש מאוד מכובד, ואני הייתי ידיד המשפחה. בסוף אני אומר: ממזרטה, מה את רוצה? היא אמרה: אם אני אחשוב על עלייה... אני אומר: תעלו, ובלי חשבונות. אין לנו חיים בסוריה ולא יהיו חיים שם. אז הן עלו 4 בנות לכפר גלעדי, 4 בחורות חמודות. שתי בנות בשם חמדה. היו פעילות כל הזמן, עד שאחת נפטרה לפני שנה. עוד לפני שנה וחצי נסעתי לראות אותה עם חברים.

ש. האחרות מצבן שפיר?

ת. עכשיו כולן למעלה מגיל 80, אם ישנן בחיים, אז מה שפיר?

ש. אבל הנה אתה מדבר אתי.

ת. אבל אני חולה ולא עובד, וצרות לא חסר. סיפורי מעשיות לא מחייבים שום דבר ולא חותמים על חוזה. איך שאני הצלחתי לעבוד ולתפוס מקומות בעבודה במשך השנים, אני משתומם איך היה לי הכוח והשכל לעבור מעבודה לעבודה, ולא מכיוון שאני פרייר ורוצה לברוח מעבודה אחת לשנייה, אבל רציתי ללמוד, רציתי לדעת עוד משהו.

ש. אני רוצה לשאול אותך בעניין הזה: הדמשקאים שהגיעו לקיבוצים, לראשונים אני מתכוון, לפני העלייה הגדולה של 1943 והלאה, אלא הוותיקים יותר, אתה אומר שהיו כמעט 300, נכון?

ת. אולי.

ש. רובם אתה אומר שנשארו במשקים. לא עזבו מהוותיקים.

ת. כן עזבו. בודדים נשארו. בסופו של דבר תל-אביב התחילה למשוך, ויכלו ללכת לבית קפה ביחד בערב והיתה מסיבה אצל זה ואצל אחר.

ש. ואצל כל הקיבוצניקים הוותיקים של שנות השלושים והארבעים הראשונות שהיו כאן, ולאחר מכן היו גם שליחים, אתה אומר שמהם לא נשארו הרבה בקיבוצים?

ת. שליחים לקחנו הרבה גם מהנוער של הפלמ"ח, הם כבר ידעו את כל הדרכים, אבל מדובר כאן בקומץ אנשים, לא רבים. כשאני רוצה לחשוב, מכפר גלעדי עד עין גב, דרך כל עמק הירדן, עד עין חרוד, אני חושב שהמספר שלנו היה אולי 40 איש בסך הכל. אחר כך היו גם בקיבוצי השומר הצעיר. בכל אופן בקיבוצים היו יציבים אולי 150-200 איש. אני אומר את המספר לא בהפרזה אלא עוד נותן להם יד רחבה. בארץ השתנתה אחר כך האווירה. לא קיבוצים, אלא מי שרוצה לצבא, יכול לעשות רושם ולטייל עם הרובה בבית במושבה.

ש. אותם 120 פחות או יותר נשארו יציבים או שגם מהם עזבו בשנות ה-50 את הקיבוצים? אני מתכוון לשנות ה-40, כשהיה אותו גרעין בקיבוצי העמק, 120 פחות או יותר. כמה מהם, אחרי מלחמת השחרור, נשארו במשקים?

ת. אולי חצי מהם.

ש. היו בנים ממשיכים של דמשקאים שנשארו? אותם חצי שנשארו, הבנים הממשיכים שלהם נשארו בקיבוץ?

ת. הבנים שלי עזבו. דמשקאים מאפיקים יש להם עוד 3. ליוסף חאלק, יש לו עוד 3 בנים. לשלישי יש גם 4 ילדים. אלה החלוצים, שבאו מהעלייה הראשונה היו יותר יסודיים, לא חיפשו כל פעם להתגלגל בדבר אחר. בסך הכל זה לא משמח וזה לא משביע את התאבון ואת הרצון שלנו שצריך לעשות.

ש. אשדות יעקב מתי שהוא נפרדו למאוחד ולאיחוד. באיזה שנה זה היה?

ת. לפני 15 שנה.

ש. למה אתה הגעת לאיחוד? הרי כל החיים היית במסגרת הקיבוץ המאוחד?

ת. זה כבר לא שייך למה שאתה חוקר, אבל אגיד לך. היתה תקופה שהיינו כולנו בתנועה אחת, הקיבוץ המאוחד והיתה אידיאולוגיה. אחר כך היתה סטייה של חלק שתמכו במפלגה הקומוניסטית. הם הרסו את הקיבוץ החקלאי ואת החברה. ממש היה הרס שיכולת לראות בעל בחלק אחד של הקיבוץ ואישה בחלק השני. 4 ילדים - 2 פה ו-2 שם. זה היה הרס חברתי.

ש. אתה נשארת במסגרת ~~האיחוד~~ המאוחד? עברת לאיחוד?

ת. הייתי באיחוד ונשארתי באיחוד. הקיבוץ המאוחד היה שם התנועה, אבל אשדות יעקב היתה האיחוד, כשנפרדנו האנשים הלכו לשם האחר, לאשדות יעקב מאוחד. אנחנו מצאנו לנו את השם איחוד כי זה קרוב.

ש. מי היו הקומוניסטים? לאיזה קיבוץ הם הלכו?

ת. אני רק רוצה להגיד שאנשים לפעמים ברגע הם מתאבדים. אלו שהלכו לקיבוץ המאוחד, לקומוניזם, היתה תקופה שאמרו "סטלין אבא שלנו", "סטלין בונה", והלכו וראו שהתחרבנו וחירבנו את המשק. תשאל את כל אלה מהקיבוץ המאוחד אם יש ביניהם שניים שנוטים לקומוניזם - אגיד לך שלא.

ש. זנחו את הדרך.

ת. לא היתה לזה הצדקה.

ש. קיבוץ אשדות יעקב איחוד שייך למפא"י עד היום?

ת. כן.

ש. עוד היום מגיעים אליך חבר'ה דמשקאים? עוד היום בגילך אתם בקשרים?

ת. להיפך, אם אני רואה מישהו ויודע מי הוא ורק הוא לא יודע, אני ניגש אליו.

ש. אתה היוזם.

ת. הנפש שלי לא כל כך גאוותנית. היתה תקופה שהיו באים לחמי טבריה, בכלל ספרדים, ולא יודעים כלום ורוצים לדעת אבל על חשבונך ולא על חשבונם. הוא אומר: נלך לאשדות יעקב, נאכל צהריים וננוח, נראה את הקיבוץ. יכולתי לקבל קבוצה ראשונה, שנייה, שלישית, רביעית. אני עוזב את העבודה ויש לי אנשים ואני אחראי על אנשים. הייתי אומר שזאת המשפחה שלי, קרובים שלי, אנשים שבאו מחוץ לארץ. שיקרתי והכנסתי והאכלתי אותם, ואכלו כמו חזירים ופיזרו כמו חזירים ואמרו: תראה לנו עוד. אכלו, שבעו והלכו. הייתי חולה מזה. כאב לי הראש ודאגתי שאני עושה לא עבודת קודש. היתה תקופה מאוד מאוד קשה.

ש. על איזה שנים אתה מדבר בביקורים האלה?

ת. הביקורים האלה היו משנת 1940, כשהיישוב כבר היה מסודר.

ש. גם אחרי מלחמת העצמאות?

ת. כן. היו באים להתעניין איך אפשר להגיע לדמשק בחזרה. להראות להם את המעבר לידנו. יש לנו פה מעבר לעבר הירדן ומשם הובילו אותך לדמשק.

ש. אפוא המעבר פה?

ת. אתה רוצה שאני אהיה מבריח?

ש. היה מעבר טבעי מאשדות יעקב לירדן?

ת. הירדן הוא רחב והמים לא עמוקים. יש מקומות שיש בהם אבנים ואפשר לדרוך עליהם ולעבור, ומה שאתה הולך יותר לדרום, יש יותר מעברים. בדרום אתה לא צריך את המעברים, אתה עובר מעבר למעיין ואתה כבר על גבול אדמת סוריה.

ש. במהלך החיים שלך בקיבוץ, אולי אתה גם יודע על דמשקאים אחרים שחיו פה באשדות יעקב, איך הם הרגישו שמתייחסים אליהם החברים האחרים, אלה שבאו מאנרופה?

ת. רע מאוד. בהתחלה העולים שבאו היו יותר משכילים מאתנו. שנית, הבינו שאדם שמדבר ערבית אז הוא ערבי. כשהייתי כבר על שתי הרגליים הייתי אומר: אתם לא יהודים. אתם לא יודעים משהו בתפילה, משהו בספר תורה, משהו במנהגי עם ישראל.

ש. זה הרגיז אותך?

ת. תאמין לי שאני יודע שלפעמים אני צריך להתרגז ולפעמים אני צריך להחזיק את עצמי. כשהייתי ילד קטן הייתי ממזר, היה לי שכל רב. אני מצטער לפעמים על השכלה שלא היתה מספקת, אבל חכמת חיים היתה. אני מודה.

ש. לא רצית יותר מדי להיות נגד? שחברי הקיבוץ האחרים התייחסו אליכם לא יפה?

ת. אדם דנים אותו לפי מצב ולפי התנהגותו. אם אתה תוכיח שאתה בחור טוב ואתה עסוק בעבודתך, אז אתה "שלנו". לא מנדים אותנו מכיוון שאנחנו לא משכילים. מגנים כשהחבר'ה רוצים להתחמק מיום עבודה, מאיזה עבודה מסוימת. כועסים על זה שלא קיבלו את החדר המסודר. בצדק או לא בצדק, לא היתה התמזגות בינינו. אני גרתי בצריף מחצלות ללא גג וכשבא החורף, אחרי שנרטבנו לילה אחד היטב, שמו לנו פחים, ועל הפחים שמו אבנים בכדי לא לעשות חור בפח ומסמרים. אחר כך עליתי בדרגה ונכנסתי לגור עם 5 בחורות, כשאני השישי. אחרי זה התחתנתי. לחתונה קיבלתי צריף על חביות ברזל והיו שם 6 חדרים, כשעכברים שורצים, כי יש חיטה והם באים לאכול חיטה. אלה היו חולדות.

אחרי שהייתי שם חשבו שנעשה לי עוול, אני בעל משפחה ונשוי לבחורה נחמדה וכולם אוהבים אותה וגם אותי אהבו מאוד. אני גר בצריף הזה ואני אומר: אני לא יחידי (היה לי שכן שנפטר לפני שנתיים ואשתו מתה השנה), גם הוא בא בעלייה. הוא לא היה דמשקאי. חשבתי בראש פתוח. בצריף העכברים הזה אתה שוכב בלילה ומטיילות החולדות על המדפים. זה היה נורא. לא התאוננתי.

ש. הדמשקאים האחרים התלוננו?

ת. היו רואים אותנו ולומדים. לא היו יכולים לצעוק לפני כשרואים שאני בתנאים שלהם או אפילו יותר גרוע. אחרי זה קיבלתי צריף יפה ומסודר, חדר. לידי היתה גרה גיסתי שהיא משוגעת, שבעלה עזב אותה אחר כך, ואני טיפלתי בשתי הבנות שלה.

ש. התחום הזה של מסורת לא היה חסר לך? לדמשקאים לא היה חסר בקיבוץ? הם לא דרשו בעניין הזה להקים אולי בית כנסת?

ת. היה בית כנסת. אני הייתי נכנס להשלים מניין לזקנים. אני הייתי אפילו השוחט שלהם. אנחנו לא היינו קנאים, אבל לזקנים שלנו, והיו לנו הרבה זקנים מפולניה, הייתי הולך אליהם להשלים מניין.

ש. גם כל הדמשקאים האחרים היו באים לבית הכנסת?

ת. מי שהיה חופשי.

ש. ביום שישי הייתם אתם הדמשקאים הולכים לבית הכנסת בקיבוץ?

ת. לא תמיד. היו מופעים מיוחדים של בית הכנסת שהיינו הולכים.

ש. אני רוצה להבין אם שמרתם פחות או יותר על המנהגים מבית אבא.

ת. אני אהבתי את המנהגים? אני ברחתי מהם. אבל אני כיהודי אני שומר בלבי ובמצבים מסוימים כל מעמד דתי. שאל אותי אם אני מאמין בכל מה שאתה קורא בתפילה? אני אגיד לך שלא! כתבו את זה בטלנים שרצו להרוויח כסף ועשו ספרים. תהיה הוגן. ברגע שנוח לך ואתה מוצא איזה דבר שמעניין דווקא בערב שבת אתה לא תלך? עניין כשרות או לא כשרות. אני למדתי לשחוט עופות בשביל הזקנים שלנו, כי לפעמים השוחט לא היה מגיע.

ש. היית עושה את זה כהלכתו?

ת. מה זה הלכתו? לכופף צוואר, לשחוט, לא לחתוך את הראש בבת אחת.

ש. היית עושה את זה אפשר לומר כדרך ההלכה.

ת. כמו בזמן ההלכה ולא כמו עכשיו.

ש. לדמשקאים האחרים גם היה חשוב העניין הזה של שמירה מסוימת על מסורת?

ת. אני לא יכול להגיד לך. אני עשיתי את זה לא מתוך הכרה שאני דתי, אלא מתוך הכרה שזה נחוץ. לא בגלל זה שהייתי דתי, אלא מכיון שידעתי שזה נחוץ. כשהייתי הולך עם הזקנים ואומרים קדיש או משהו אחר, ומתפללים, ואני מתפלל אתם כמוהם, בקול רם שישמעו שכל מילה זה מילה. אני יודע שהם נהנו מזה. זה לא אומר שאני לא נאמן לזה. הם נהנים מזה? זה עושה להם מצב רוח טוב? מה טוב. עכשיו תשאל אותי: אתה מאמין? אני לא מאמין בכל זה, שחיטה למשל, שחיטה זאת או שחיטה בצורה אחרת. מפני שכל אחד בארץ עושה את זה איך

שמרוויחים יותר כסף. זה ששוחט עומד בשכונת התקווה ושוחט תרנגולות והרב השני לוקח ממנו את הכסף בכדי שלא יפסיד. הם עושים את אלוהים קרדום לחפור בו. אבל אני אומר שלא יזיק לי לא להגיד את זה בפרהסיה. אני מאמין שהם פחות מאמינים ממני, אבל הם יודעים שזה גורם להם לכלכלה יותר בריאה, יחס של כבוד כשהם באים לבית כנסת.

האם באמת אתה חושב כמו שהיו עושים בלולב "הודו לה' כי טוב" זה מגיע לשמים? למי? שאלה אם זה מגיע לך ללב. אני רואה את הלולב ואני יודע שזה מבטא אצלי זה וזה, ובשבילי זה מספיק. אם אני אעשה "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" או לא אגיד את זה, אני מרגיש כיהודי.

ש. בשאלה שלי התכוונתי אם גם הדמשקאים האחרים היו מתייחסים כמוך אל הדת?

ת. בשביל להעריך דת או מנהג או משהו דומה לזה, צריך קודם לדעת את זה. אצלנו הנוער, אם אתה לא יודע, הילדים ברחו לא להיכנס לבית כנסת, ולא ידעו את מנהגי ישראל, בתוך דמשק, שחיה על אמונה.

ש. אני מודה לך על הדברים שלך. חידשת לי כמה דברים שבאמת לא ידעתי. ההיסטוריה שלך היתה חשובה מאוד. תודה רבה על הראיון שהענקת לי.

ת. אין בעד מה. את החיים צריך לקחת בפשטות ואת האמונה צריך לקחת בפשטות ואת התנהגות אדם לחברו צריך לקחת בפשטות. אם יש פשטות - הכל מסתדר. אם מילה מסוימת הרגיזה אותי ואני אענה לך בצעקה - אז... ואל תחשוב שאני גאון. האמן לי שאני כל כך אהבתי את העממיות. טוהר העבודה והמעשה, טוהר המחשבה, שלא יהיו לך בראש כל מיני מחשבות איך להזיק לאחרים.

המשך הראיון - 16.11.1998 - [קלטת מס' 2]

עם מר בעבור גמליאל

ש. סיפרת לי שהייתם מביאים את העולים באותן שנים של ההעפלה לאזור יגור באיזה שהוא מקום. איך קראת לזה? בין יגור לטבעון?

ת. אולי בית אורן. זה היה מצד העמק.

ש. אפוא שקאוקג'י רצה להתקיף אותם?

ת. כן. בין כפר יהושע לנהלל היה יישוב של הקיבוץ המאוחד.

ש. אפוא שאלרואי? קרית חרושת? אפוא שיש היום נגרייה גדולה למטבחים? היתה שם התכנסות?

ת. היו מכנסים שם את כל העולים לשבוע ימים.

ש. והילדים היו חיים שם שבוע ימים?

ת. היו שליחים שהיו עובדים אתם ומארגנים אותם והיו להם השמות והגילים.

ש. היו עושים להם את כל הרישומים.

ת. כן. אחר כך צריך "למכור" אותם. קוראים למרכזי הקיבוצים מסביבות תל-אביב, ואדי ערה ועד עמק הירדן והגליל.

ש. ביום אחד מסוים היו קוראים לכל המרכזים?

ת. כל פעם ביום מסוים. כל פעם שיש לך "סחורה" ואתה צריך "למכור". קרא לי מנחם לוזיה ואמר לי: בוא תעזור לי. באותו יום בכיתי.

ש. אתה מתרגש?

ת. נורא.

ש. למה זה היה כל כך נורא? מה הרגשת?

ת. זה היה סחר עבדים.

ש. סחרו כבעבדים בנערים מלבנון וסוריה.

ת. היו מזכירים מקיבוצים וכל אחד אמר מה שהוא רוצה וצריך היה להתאים לו מכירת עבדים, עד שגמרו אותו יום חשבתי שאני נופל מכוחותי. הזמינו אותי לאכול ואמרתי: לא. אני רוצה להגיע למישהו מהמשפחה, אשתה כוס קפה שחור ואשכב.

זה היה בבית אורן, בצריפים ובאוהלים. היה מלא. היה צריך למכור את הסחורה כי צריכים לבוא אחרים לעבודה, המפעל עבד אצלנו.

ש. כמה פעמים עשית את זה?

ת. באותם יומיים הייתי בחופשה שם. הוזמנתי לבית אורן במקרה זה וזה "שבר" אותי ולמחרת הייתי צריך לחזור לסוריה, ולולא המחלה של אשתי לא היו משחררים אותי. מי שהיה אחראי לכל העלייה היה חבר שלנו, דוד נמרי. הוא היה איש אשדות יעקב. הם ראו את העבודה שלנו, יודעים על קבלת הסחורה, אבל כשהודיעו לי שאני חוזר הביתה לאשדות יעקב, ואמרו לי: תיגש למרכז עלייה ב' ותגיש את התעודות והחשבונות, כי אומרים שהחשבון אצלך לא בסדר. זה שיגע אותי. מה? אני לא בסדר? אני גנבתי כסף? מי יכול להעלות על הדעת דבר כזה? אני בא לתל-אביב ונכנס ~~למרכז~~ עלייה ב', שזה היה בתוך כוך בבית ההסתדרות. היו יוצאים למרפסת, לשני חדרים עלובים ושם היו יושבים אנשי עלייה ב'. זה היה ברח' אלנבי, בבית ועד הפועל. היתה להם כניסה סודית דרך מדרגות. אני בא לשם ואומר לי המנהל שם: "גמליאל, הא לך 20-30 גרוש. לך תבלה ותחזור בצהריים." אמרתי: אני לא זז מכאן עד שתקבלו אותי ונגמור את העסק. אני עכשיו כבר לא ... שלכם? אתם רוצים דין וחשבון ממני? תכניסו אותי. כל כך נדנדתי עד שנכנס חבר שלנו, שהיה הבוס על כולם, דוד נמרי. הוא נפטר כבר. אני אומר לו: "דוד, מיד. אחרת אני הולך ואתם לא רואים אותי". הוא נכנס, דיבר אתם, ואז קראו לי: גמליאל, בוא תיכנס.

ש. ישבה שם ועדה?

ת. ועדה גדולה. של ועד הפועל של ההסתדרות, של "החלוץ".

ש. כל אנשי המוסד לעלייה ב'.

ת. כן.

ש. מי היה שעמד בראש?

ת. הראש היה דוד גנמרי. קוראים לפני שאני חייב פה וחייב שם. הראש שלי פעל יפה באותו זמן. אני ראיתי שאני חייב 28,000 לירות. לקחתי ולא רשמתי. למה הוצאתי? זה היה אז הרבה כסף. חושבים שאני צריך להחזיר. אני אומר: "רבותי, שבו עכשיו בנחת. ואני מוציא מהמכנסיים חבילת ניירות, פותח אותה, ומגיש להם העתקים של כל הקבלות ששלחתי אליהם חשבונות. ואני אומר: "דוד, אתה תקרא במקומי". הוא חשב שזה כבוד בשבילו לקרוא את זה, והוא רועד שמא ייכשל. קרא וקרא, עד שבסוף יצא שהם עוד חייבים לי 5 גרוש או 8 גרוש. החשבון מדויק. כל טלפון - 5 וחצי פרנק.

ש. מסוריה?

ת. כן. שאלו? למה לא 6 פרנק? אמרתי: תקראו ותקבלו אותי כמו שאני. גומרים לקרוא. נשארו חייבים לי 10 גרוש סורי. זה היה מעמד נורא. הבחור הזה דודקה בחור כארז, מחבק ומנשק אותי.

ש. איך הרגישו כל הגדולים האחרים?

ת. הורידו את האף למטה וכמה מהם חיבקו אותי ואמרו: אנחנו מבקשים סליחה. אמרתי: תנו לי אחוזת צהריים ותנו לי כרטיסים לחזור הביתה.

ש. וחזרת לאשדות יעקב.

ת. כן. זה היה סיום העבודה שלי, בגלל שאשתי היתה חולה. אז אני מקבל את הכסף. נתנו בשפע. אני אומר להם: אתם לא אשמים. אתם לקחתם לכם כנראה פקידים מנוולים וטפשים שלא שווים פרוטה. למה? אתם רואים שכתוב פה 20 גרוש סורי. להפוך אותם לכסף ישראלי זה אפס. שאלו למה לא כתבת כך וכך, תוסיף גרושים. כל שיחת טלפון - לירה ו-5 גרוש. אמרו: אנחנו לא מבינים. אמרתי: אתם רוצים שאני אגיד לכם עכשיו מילה? אתם לא יודעים מה זה יושר. אני נסעתי לא בשביל לעשות שם ביזנס ולא לעשות טיול, לקחת את אשתי והילדים לטייל שם. אני חושב שמילאתי את תפקידי בכבוד. כולם אמרו: גמליאל, כל הכבוד. על זה אנחנו לא יכולים לדבר. נתנו לי פתאום סכום כסף לקנות מתנה לילדים ונתנו לי ארוחת צהריים ולראות קולנוע וכרטיסים לנסוע הביתה. אמרתי: הרבה הרבה תודה. אבל זה לא יתקן את מה שנעשה. אני בעל כבוד עצמי. אני לא נסעתי בשביל לעשות ביזנס. הנה דודקה. הוא אומר: לולא ידעתי מי זה גמליאל, הייתי כבר מחזיר אותו לפני חצי שנה, כי

אשתו חולה מאוד. אמרתי להם: תדעו לכם. יום כלכלה אצלי הוא כך וכך. תרשמו בחשבון על המקום - צחצוח נעליים פעם אחת ביום צריך, כשאני הולך בהם מהבוקר עד חצות הלילה? להחליף כמה עיתונים, אז נניח למוכר העיתונים נתתי בעד עיתון הרבה כסף והיה מביא לי עיתונים ומחליף לי את העיתונים לקרוא כל מה שנעשה. כביסה צריך לסדר? אני צריך יום-יום 4 חתיכות כביסה. חתיכת כביסה עולה כך וכך. אמרו: נכון. אתה צודק. ארוחת בוקר קלה - עולה כך וכך. ארוחת צהריים - כך וכך. ארוחת ערב - כך וכך. ועכשיו יש לי בתקן של העבודה כניסה לקולנוע בשביל לשבת עם המבריחים להכין תכנית עבודה, וזה מקום הכי בטוח בקולנוע ערבי, שלא מבינים שם על מה אתה מדבר. עשו את החשבון ואומר: רגע, אבל הגענו ל-35,000 אלף לירות, והתקציב שלי היה 25,000 לחודש. אמרתי: כן. שאלו: מה עשית? אני אומר: לא זניתי ולא גנבתי בשביל להשלים את הקיום שלי. אלא מה? לא אכלתי ארוחת בוקר, ארוחת צהריים אם יש לי להיפגש עם הערבים הייתי לוקח סנדוויץ' עם נקניקיות ואני אוכל בקולנוע ולא אוכל צהריים. ארוחת ערב אני הולך למבריח זה וזה שמוכר משקאות חריפים ואני מבקש אותו לחתוך לי קצת נקניקיות והוא מטגן לי אותם ושם לי חמוצים. לא נכנסתי למסעדה כי במסעדה האוכל עולה ביוקר, ובמסעדה יכירו אותי שחווג'ה בא יום-יום לאכול. שאלו: אז איך הסתדרת? אמרתי: הסתדרתי עם מינוס של 10 לירות סוריות כל יום. הסתדרתי. אז אני מעלתי בכסף? אמרו לי: גמליאל, אנחנו מבקשים אותך שאל תזכיר את המילה הזאת יותר. אנחנו ניתחנו את המצב עד הסוף, ולא אנחנו מדברים ולא אתה מדבר. קיבלתי את המעטפה, הודיתי להם. במעטפה הוסיפו לי עוד קצת. הלכתי וקניתי מתנה לילדים ולאישה וחזרתי לאשדות יעקב לעבודה. אבל הייתי כבר רגוע והתא במכנסיים שלי היה ריק כבר מהקבלות. שאלו: למה אתה רושם 25 וחצי? אמרתי: בשביל זה אני רושם.

ש. לאחר מכן, כעבור שנים, קיבלת פיצוי מהמדינה על הפעילות שלך, על השליחות הזאת? אצבע משולשת אתה מראה לי.

ת. מישהו זכר את זה? מישהו ידע? מישהו מתחשב עם משהו? האמן לי, אני לא כועס על שום דבר. אני כועס רק שאנשים שהם בעצמם לא ישרים חושדים בך.

ש. קיבלת למשל את אות הפלמ"ח או אותות אחרים?

ת. כן.

ש. אנשים שעובדים מעבר לגבול, כל שנה של פעילות נחשבת להם כשקולה לכמה שנים של עבודה. פנסיה מהמדינה אתה מקבל על העניין הזה?

ת. לא. אני לא יודע. אני בקיבוץ ואף פעם לא בא המזכיר ואמר לי: קיבלנו על שמך משהו.

ש. יש לי בקשה אחרונה אליך, כי הכנסת אותי לאיזה תחום. לגבי אותה התכנסות בבית אורן. אתה אומר שזה היה במשך כמה ימים?

ת. זה היה מרכז לתלוקת ילדים עולים מסוריה.

ש. אתה זוכר באיזה שנה זה היה?

ת. לא.

ש. לגבי הארוע הזה של ההתכנסות, קראת לזה "שוק עבדים".

ת. מה שאתה אומר ושאתה מרגיש ילדים שלך איך שנמכרים, אתה מתבטא, וכשכואב לך כשאתה יודע באיזה מאמצים היה צריך להוציא ילד מהוריו ולהביא אותו, מותר לך לקשקש ולהגיד כל מה שכואב לך.

ש. זאת היתה התחושה שלך אני מבין. היו שם כל כך הרבה ילדים? היו מאות? כמה ילדים היו אז כשבאו המזכירים וקיבלו רוצה ככה רוצה אחרת.

ת. היו מאות ילדים. המקום הכי קטן קלט 30 ילדים.

ש. המקום הכי קטן קלט 30 ילדים ונערים מסוריה?

ת. לנו היתה קבוצת נוער וקבוצת ילדים.

ש. כשאתה אומר ילדים לאיזה גילאים אתה מתכוון?

ת. גיל 6-7.

ש. ונוער, עד גיל 18?

ת. בני 14 עד 18.

ש. ופיזרו אותם בהרבה מאוד משקים.

ת. אספו את כל מזכירי הקיבוצים ואמרו להם: יש לנו בעיה. הסוכנות היתה צריכה לדאוג לאנשים האלה. צריך היה להסדיר בשקרים ובכזבים לכסות להם את ההוצאות, ופחדו שאם

הבריטים יתפסו שאלו מקבלים כסף בשביל לגדל ילדים כמו אחים, אז עבדו בזה והסוכנות שילמה.

ש. הסוכנות שילמה למשקים כדי שהם יחזיקו את הילדים? כמה הסוכנות היתה משלמת?

ת. אני לא יודע.

ש. מי היה המארגן הגדול של כל אותה ההתכנסות הזאת? מנחם לוזיה או אנשי סוכנות אחרים?

ת. כל תנועה או כל קיבוץ בחרו באיש פעיל שהוא יבוא ויבחר את הילדים שהוא רוצה. היה מביא אתו גם בחורה. המארגן של כולם היה מנחם לוזיה.

ש. מה זאת אומרת כל אחד לפי מה שהוא צריך? אני לא איש קיבוץ ואני לא כל כך מבין את זה.

ת. אני אגיד מילה קשה: זה היה סחר עבדים!

ש. אני מבין שזה קשה לך.

ת. אני בעצמי אבא ואני יודע מה זה שלוקחים ילד. לא הגורל קבע שכך צריכים לעשות, שלוקחים ילד נגד רצונו, שלא יודע לאן הוא הולך.

קרה לנו מקרה שבא מנחם ועוד שניים להשפיע על בחורצ'יק שהוא היה המנהיג של הקבוצה, הוא היה באמת ז'לוב, שיסכים למה שהם אומרים לו. הבחור הזה אמר: אותי לא תקנו! אני אקבע אפוא שהילדים שלנו ילכו ויתחנכו. היה ילד בן 12-13, אבל היה ז'לוב. אנחנו המחנכים והמחוונכים והפעילים, לשמוע מה שאומר הילד הזה, ובעצם לפי השקפת עולמו הוא צודק. ואנחנו היינו מוכרי העבדים של הילדים האלה.

ש. לאן הילד הזה הלך בסוף?

ת. ליטוף פה ונשיקה שם, מספר לו בדיחה גסה, ובסוף גם הוא הלך לאחד הקיבוצים.

ש. רק לקיבוצים העבירו? למושבים לא העבירו?

ת. גם למושבים. אבל המושבים לא רצו.

ש. למה המושבים לא רצו?

ת. המתקשה באבא שלו, תן לו את הילד הזה לגדל אותו. במושבים המצב היה די קשה, אז הם צריכים עוד ילד למשפחה? זה לא כמו בקיבוץ, שיש מטפלת אחת או שתיים עם 30 ילדים

ומכינה קבוצת ילדים, קבוצת נוער, כי קיבלנו נוער מגרמניה ומכל מיני מקומות. המושבים רצו ילדים בני 15-16, שיגידו להם: בוא אתי, יוצאים לקטוף.

ש. אז המושבים קיבלו ילדים יותר גדולים.

ת. הם היו בוגרים, והם תסלח לי, צודקים. כי כל אחד מחפש את התועלת לעצמו.

ש. אתה היית שם רק יומיים באותן התכנסויות בבית אורן עם ילדי העולים מסוריה. אבל היו שם יותר ימים, זאת אומרת זה נמשך הרבה זמן.

ת. על זה הייתי מקבל אינפורמציה. אני הייתי קרוב לכל הדברים האלו וקיבלתי אינפורמציה, אבל לא הייתי בתוך זה. אבל מה זה משנה? האנשים האלה עבדו בנאמנות וברצון כביר בלי לקבל שכר או לקבל פרס.

ש. כמה זמן נמשכה ההתכנסות הזאת? שבוע? שבועיים?

ת. שבוע, וגמרנו עם אלה. ופתחו אותה מחדש.

ש. זאת אומרת שזה נמשך כמה מחזורים. כמה מחזורים זה נמשך?

ת. אני לא יודע. זה היה עם גמר העבודה שלי. כשאתה בא ממתח של גבולות, של הברחת גבולות כל יומיים, מצפון סוריה עד ביירות, מביירות עד הגבול הצפוני ושם לעבור את הגבולות ופתאום לשבת באיזה אוטובוס ערבי ולהגיע לטבריה, זה קשה.

וגם אתה רוצה להביא איזה מתנה לילדים דווקא ששייכת לסוריה. צריך להביא לילדים משהו. דיברתי אתך על תקציב קטן למפקד שעובד שם. גרתי אצל אישה אחת שהיו לה ידיים טובות, היתה תופרת. ראיתי שהיא תופרת מעילים וכובעים יפים. אני אומר לה: ולגמליאל תעשי מעיל לילדים הקטנים שלי? היתה אומרת: ברצון.

ש. היתה יהודיה?

ת. יהודיה. אלמנה. אחיה היה גר בקירבת מקום. קניתי 9-10 מעילי איילות יפים. אמרה: בטנה יש לי. עד שמצאה ילדים בדיוק כמו הילדים שלי לדעת את הגודל. גזרה ותפרה. שאלתי: כמה אני צריך לשלם לך? אמרה: אתה סוחר קטן. אתה בקושי מקיים את המשפחה שלך ועכשיו אתה קונה מתנה לילדים ואני עוד צריכה לקבל ממך כסף?

ש. שם הופעת כסוחר?

ת. בכל מקום, בכל פינה אתה צריך להיות משהו אחר, ומשהו אמיתי ובולט. הייתי סוחר ובעיקר סחרתי בדברי מכולת כמו רסק עגבניות ושעועית וגבינות. מה שאתה רוצה. יום אחד אני מביא נעליים כאלה ויום אחד גרביים כאלה, בשביל למלא את המזוודה אם מישהו ישאל ויקבל תשובה מיד. כשהוא שואל: בשביל מה לך המכנסיים האלה? אני אומר: אני מוכר את זה בכל הכפרים מאחרי חאלב. הוא שואל: עד אפוא אתה מגיע? אני אומר לו דוגרי, בשיא הפשטות: עד הכפר על הגבול, ששם אסור לי לקנות. ראיתי שהחליף צבעים. אני אומר: סלח לי אדוני השוטר. אתה ידיד שלי או לא? הוא אומר: כן, אני רק ממלא את תפקידי. אני אומר: תעזוב את התפקיד, רק תגיד לי למה התרגשת כשאמרתי את שם הכפר? הוא אמר: כי זה כפר של מבריחי סחורה וכל מיני דברים מטורקיה. איזה סחורה אני צריך להבריח משם? אני נוסע ברכבת עם תיק עם מעט דברים. מה אני אשים? בסוף התיידדנו והוא עזב אותי.

הייתי מוכר חוטי צמר צבעוניים בשביל פיג'ד, בשביל לעשות שטיחים. כל פעם הייתי שם בתיק שלי משהו אחר. רסק עגבניות, רסק של משהו אחר. טוב שלא יצא לי לְהַשתמש, כי אני יכול להביא במקום מסוים רסק עגבניות שלא טועמים את זה, לא אוהבים את זה.

ש. יצאת מזה יפה.

אתה עוד זוכר איזה ארוע חשוב מאותה תקופה, שקשור לקבלת הילדים העולים? איזו שהיא חוויה שעברת?

ת. דברים שלא צריך להסתכן בהם הייתי מטיל על המוכתר, יהודי מחאלב שהתיידדתי אתו. הוא היה מעביר לי את הילדים, מביא אותם לכולל, שהיה מקום תפילות של הספרדים. שם מנהל הכולל אומר: פעם אחת אני רוצה שיקחו אותי לארץ-ישראל. אמרתי: יקחו אותך? מגיע לך. אדם כמוך? אחר כך עשיתי אותו איש סודי. הוא אמר: אני יודע לסגור את הפה.

אתה צריך לאלתר דברים על המקום, על רגל אחת.

ש. היה פעם המפקד שלכם, האחראי שלכם, בסוריה ובלבנון לפני יהושע בהרב, היה אחד מנהלל.

ת. לא פגשתי אותו.

ש. הוא היה אחראי על ההעפלה מכל האזור. אחד מנהלל, ששכחתי את שמו. הוא בכל אופן מספר שהם רצו להעלות הרבה ילדים, בתקופה הזאת של עליית 1,300 הילדים, ב-1945 בערך.

הוא אמר שהוא היה שולח פעילים מקומיים, זאת אומרת יהודי סוריה, ותמורת לירה או שתיים סוריות היה מקבל את הסכמת ההורים לקחת את הילדים. אתה יודע על זה?

ת. לא.

ש. אולי זה לא בתקופה שלך.

ת. זה היה אחרי התקופה שלי.

ש. אבל שמעת על זה?

ת. שמעתי שהבטיחו להם דברים. הבטיחו להם בית עם בוא המשיח. הרי הם יהודים מאמינים בסך הכל, טפשים ומאמינים. אני חושב שזה מאוחר עכשיו שמתחילים לכתוב את הזכרונות. אתה רואה שאני שובר לי את השיניים והראש כדי להיזכר, ואני יודע שהיו דברים הרואיים, דברים נפלאים, דברים מסוכנים.

ש. העלית פעם על הכתב את הזכרונות שלך, את הפעולות?

ת. לא.

ש. מישהו בא פעם לראיין אותך?

ת. אף פעם. פעם אחת אני מקבל בסוריה ידיעה שהקצין פרדיננד רוצה לפעול נגדנו. מי זה פרדיננד? זה יהודי שקוראים לו טומק, הוא איש תל-אביב, הוא עובד בבולשת הצרפתית, האמריקאית. הוא ממזר גדול. יהודי. אני בא מנסיעה מחופשה, כשבקיבוץ גבעת ברנר היה כנס. אני רציתי לראות מישהו בכנס. מתל-אביב נסעתי לגבעת ברנר. חיכיתי וחיכיתי עד שיצא המנהל ואמרתי לו כך וכך העניין. יש שם יהודי שרוצה להלשין עלינו.

ש. הוא היה יהודי סורי?

ת. לא. הוא היה פולני. אני ניגש למועצה ואני רואה את האיש שלי, יצא אלי, ואני אומר לו שהעניין כזה וכזה ויש סכנה שהוא ירצה להתנכל לי.

ש. הוא הכיר אותך?

ת. מנהל בולשת מטעם האימפריה הבריטית לא ידע מי אני?

ש. הוא זיהה אותך וידע מי אתה?

ת. כן. הוא אומר לי: סע, יהיה בסדר. אני רק יכול להגיד לך מה שאתה יכול להגיד לו. תגיד לו שאם יפגע בך ואם לא יעזור לך - דינו נקבע מוות ואת אשתו ושני ילדיו במקום זה וזה ואנחנו יודעים אפוא הם, גם הם ייהרגו. אז תחשוב טוב. הוא הבטיח שיפעל אתי ביחד.

ש. שם, בחאלב?

ת. כן, בחאלב. אני ניגש באותו יום למרכז שלי, והוא אומר לי: פרדיננד בקפה זה וזה. הוא רוצה לפגוש אותך. אני ניגש לבית קפה הזה, שהיו בו 4 סוגי אנשים: מרגלים צרפתים, מרגלים אנגלים, מרגלים אמריקאים, מרגלים לבנונים. היו שם רק מרגלים. אני ניגש והוא יושב לבד ליד השולחן. אני שואל אותו: אפשר לדבר עברית? הוא אומר: אם אתה אתי אתה יכול לדבר איך שאתה רוצה. אמרתי: יותר נעים שנדבר בחוץ. זה היה בית קפה-בר, שיש שם מכל מרגלי העולם, בחאלב, היה מפואר ויפה. המקצוע הזה של מרגלים אלפים-אלפים עובדים בזה, עשרות אלפים. יצאנו החוצה והוא שואל: אתה רוצה לנסוע בטקסי? אמרתי: לא. ניסע בעגלה. שאל: למה? אמרתי: כי הערבנז'י-העגלון בקושי מדבר ערבית ועברית בטח לא יבין, ואנגלית בוודאי לא יבין. אז זה יותר בטוח. ישבנו בעגלה והוא התחיל לספר לי שנתפסו 4 בחורים מהשרון ושהם כך וכך מסתובבים. אחר כך סיפר לי על עוד דבר מסוכן. אחר כך ניגש אלי ושואל: מה שמך? אז אמרתי את השם המזויף שלי שהיה אז רבן. נשארנו בעגלה והכרכרה נוסעת מרחוב לרחוב עד מחוץ לעיר. הוא אומר לי: עכשיו באו 4 יהודים והבוקר נתפסו. הם מתל-אביב, עברו גבולות פה, ועברו גבולות שם, והולכים אחריהם 3 בלשים - אחד ערבי ו-2 אנגלים. תפסו אותם. שאלתי אפוא הם והוא אומר: בבית מלון זה וזה. אמרתי: אלה לא אנשים שלנו, אני לא שלחתי אותם ואני לא מעוניין לדעת מי הם. הוא אומר: אם אתה רוצה אני אראיין אותך אתם. אמרתי: לא מדובשך ולא מעוקצך.

למחרת שלח לי קשר, באה רכבת מיוון או מטורקיה של ילדים עולים, קטנים, אם אני מעוניין לראות אותם. אמרתי שכן. הוא אמר: אני אחכה לך במקום זה וזה, תיסע אתי במכונית שלי. אנחנו ניגשים לתחנת הרכבת. כל הקצינים הערבים כולם הצדיעו לו. פרדיננד זה אישיות גדולה אצלם. כמו שאני מתקרב הצדיעו גם לי, החזרתי להם הצדעה. נכנסנו וראינו ילדים פליטים מרומניה. זה מביא מים, זה מביא אוכל. כל 10 מטר הקצינים הבריטים מצדיעים. הם

מלווים את השיירה, עשרות קצינים אנגלים מלווים אותם, עם נשק. מחלקים להם אוכל ושתייה בדרך.

ש. אלה פליטים יהודים.

ת. ילדי הפליטים שהלכו לשואה.

ש. לאן מובילים אותם?

ת. לחיפה או לפעמים לתל-אביב. היו להם שני מקומות ריכוז. אני מגיע לפניו אז מצדיעים לי, אני מגיע אחריו, מצדיעים. בסוף הוא אומר: מתי שאתה רוצה אנחנו ניכנס. אני אומר שאני רוצה שניכנס ... דבר עם שני הקצינים שעומדים ליד הדלת. הוא אומר: טוב. הוא מדבר אתם והם מצדיעים לו, מצדיעים לי, ואני מחזיר הצדעה.

ש. מה היתה המטרה של הפגישה?

ת. כניסה חופשית בשביל להבריח ברכבת ילדים סורים, ילדים מחאלב.

ש. הם היו מוכנים?

ת. לא. אתה צריך למצוא קומבינציה. יום אחד אומר לי: תבוא היום רכבת בשעה זאת וזאת. מה עושים? אני אומר לו: מה עם מים? הוא אומר: אוה, מצאתי. ניקח פירות ופחי מים, ואתה תאסוף מפה 10 צעירים שהם יסחבו במקום סבלים ונכניס אותם ונשלח אותם עם המשלות הזה. אבל לא יצאו יותר. הודעתי להם: אתם נשארים בקרון ולא יוצאים. אוכל יש על ידכם. כי מוציאים אותם מהרכבת לעשות פיפי, וגם לאכול או לשתות ומרתיחים להם חלב בחוץ. אמרתי להם: אתם לא יוצאים. אתם השרתים, אתם העובדים, העוזרים. וכך מצאנו דרך להעביר קצת עולים מחאלב ישר לחיפה, דרך הרכבת.

ש. כמה הצלחתם להעביר בדרך הזאת?

ת. לא מעט. זה תלוי במספר הרכבות. בחיפה היה לנו איש הסוכנות שהיה מקבל את ילדי העולים ומשטרה בריטית. אחד מהם צריך לגשת ולשאול אותו שאלה והוא היה עונה לו: אחרי שתהיה צפירה זאת וזאת אתם תהיו ליד הדלתות ותרדו ואנחנו נקבל אתכם. היו לוקחים אותם לקרית חיים או לעתלית. בקרית חיים היתה עומדת הרכבת לפני שנכנסים לחיפה. בפעם השנייה עומדת בעתלית, אפוא שמכניסים אותם למחנה הסגר. באחד משני

המקומות האלה היה צריך לסדר ובאו אנשים מהמשטרה ולקחו אותם, אפוא הפחים, וזאת היתה אחת הדרכים.

ש. עשית את זה בשיתוף פעולה עם חיילים בריטים.

ת. כן.

ש. איך שכנעת חיילים בריטים לשתף פעולה?

ת. לא שיתפו פעולה. הביאו פחים של מים והביאו לחמניות והכניסו אותם לקרון והתיישבו בתוך הקרון.

ש. ובארץ תפסו אותם כביכול.

ת. הם רצו לדעת איך הכי נוח לרדת. אמרתי להם או בעתלית או בקרית חיים.

ש. מה קרה אתם בקרית חיים או בעתלית.

ת. חיכו להם אנשי ההגנה שלנו ולקחו אותם.

ש. זה היה מתואם עם אנשי ההגנה.

ת. בטח. היו עבודות לא קלות. זה כל כך מסובך. אבל תאמין לי, שיש לך מזה אחר כך הנאה. אתה מלוכלך ועייף ורזעד כולך מפחד שלא נעצרת, אבל לאחר מעשה אתה נהנה.

ש. הצלחת לעשות את זה כמה פעמים אני מבין.

ת. כן. פעם בא אלי בן ממשפחה מחאלב, שהוא היה עובד בפלתורס. הוא אמר לי: תעשה משהו שאני אגיע לארץ. אמרתי לו שהוא יהיה מוביל מים ופירות. ויש עוד בחאלב שרוצים? הוא אומר: יש המון. אמרתי: אל תדבר על המון. תדבר על שלושה, שיסחבו אתך פחי מים ופחי פירות ואתה מוביל אותם כאילו אתה המוכר. תשימו בקרונות ותהיו בקרונות בלי לצאת עד שתגיעו לחיפה. זאת עבודה מעניינת מאוד, אבל מרעידה לך את הקרביים. הגיעה הרכבת, ירדו בשלום? יצליחו לברוח? כל צרות עם ישראל על ראשך.

ש. בדרך כלל אחרי שהיית מעביר הם היו יורדים בקרית חיים או בעתלית הילדים האלה שהברחת. מה היו עושים אתם?

ת. היתה להם סיסמה ועמד האיש שלנו וקיבל אותם לפי הסיסמה. הביא אותם למועצת פועלי חיפה וסידרו אותם בשיכון ובעבודה. היינו די משופשפים שלמדנו איך להגיד ומה להגיד כשיקרה דבר זה וזה. לכל הם היו מוכנים מראש.

ש. הדרכת אותם.

ת. קודם כל אני היית י צריך להיות מודרך. להגיד את האמת, כשאתה מקבל שהם הגיעו בשלום, נעשה לך טוב על הנשמה. פעם אני הולך בחאלב ואני רואה את אחד האנשים ששלחתי. אני פונה ימינה ופונה שמאלה, רוצה להתחמק ממנו. הוא רץ ועמד לפני ואומר: אדוני, אני לא אלשין עליך ואני לא מלשין. אני למדתי כמה דברים מה שאתם עשיתם אתנו, ואני רוצה להעביר את המשפחה בעצמי ולכן ברחתי חזרה בשביל להבריח את המשפחה שלי, אל פחד, נגיד שלום וניפגש. דברים טפשיים, אבל זה מרעיד לך את הלב ואת הנשמה.

ש. אתה יודע על איזה מוסד שטיפל בנערים מילדי סוריה שהיה ליד בית לחם הגלילית, בין טבעון לנהלל?

ת. לא יודע.

ש. אתה אומר שאתה בנית ביצורים במלחמת העולם השנייה בסביבות נהריה? מטעם מי?

ת. מטעם הבריטים. היו לנו 2 טרקטורים של אשדות יעקב.

ש. איזה ביצורים בניתם סביב נהריה? ובשביל מה בנו את הביצורים?

ת. כדי שטנקים לא ייכנסו לאזור, מהים, מלבנון, שלא ייכנסו לאזור חיפה, מכיוון נהריה. את החלק הזה מהים עשו ביצורים וגם תעלות, מלכודות טנקים.

ש. את מלכודות הטנקים האלה בניתם לאורך חוף נהריה? אפוא חפרתם את זה?

ת. יותר נכון להגיד שהתחלנו מהכפר הערבי נבי אזיב, התקרבנו לשפת הים ואחר כך מהצד השני, ליד הכביש הראשי, ליד אכזיב.

ש. מה סיפרת לי על קוביות הבטון האלה? מאפוא היו מביאים אותם?

ת. אני חושב שזה יציקות של סולל בונה, מחיפה, והם היו מביאים אותם על משאיות ומנוף היה מחכה שם ומוריד.

ש. איך היו שמים את הקוביות האלה? לפי מה? במרחקים מסוימים?

ת. אני לא מוסמך להגיד. אני עבדתי בטרקטורים בחפירות נגד טנקים.

ש. ליד התעלות האלה היו מניחים את קוביות הבטון האלה או במקום אחר?

ת. במקום אחר, במקומות שטרקטור לא ניגש לשם.

ש. את הקוביות האלה היו שמים לאורך חוף הים? אפוא היו מניחים את קוביות הבטון האלה?

ת. את הקוביות היו מניחים במעברים בין מלכודת למלכודת של הטנקים.

ש. עשו את זה לאורך חוף נהריה וליד ראש הנקרה?

ת. כן. למזלי אנחנו היינו קבוצת גשר באשדות יעקב קבוצת הבניין שנודדת ממקום למקום ועושה דברים. את תחנת הכוח בחיפה ובקרית חיים, אני השתתפתי ביציקת תחנת הכוח של חברת החשמל. הבית הכי גדול בחיפה, בגאולה, אז היה הכי גדול, הקבוצה שלנו בנתה. תחנת הכוח של חברת החשמל התחילו לצקת ואמרו: זה לא הולך לנו. תביאו את קבוצת אשדות יעקב גשר. באנו ועבדנו שבועיים עם אלפי טונות של בטון, בשלוש משמרות.

ש. לגבי נהריה, מתי בניתם את התעלות האלה, מלכודות הטנקים האלה? באיזה תקופה?

ת. בשנת 1941.

ש. זה היה נגד התקפה מהים או מכיוון לבנון. מי רצה להגיע משם?

ת. הגרמנים והצרפתים.

ש. תודה רבה.